

İMANYLA
ABİDELEŞEN ŞAİR:
MEHMET AKİF ERSOY

İBRAHİM DAĞILMA¹

---

¹ Bingöl Üniversitesi Öğretim Görevlisi

İmanıyla Abideleşen Şair: Mehmet Akif Ersoy

Hazırlayan: İbrahim Dağılma

Tashih ve Eklmeler: Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

SDAM, Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

İstanbul 2020, Nisan

Kategori: Düşünce Analiz

sdam.org.tr

Bu yayının hakları SDAM Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi'ne aittir. Bu yayın SDAM'ın izni olmaksızın yayınlanamaz ve çoğaltılamaz. Ancak kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

1800'lü yılların başında Buhara'dan ayrılan Hekim Hacı Baba uzun ve sükûnetli bir yolculuğun ardından Anadolu'ya varır. Ve Boyabat kasabasına yerleşir. Olgun kişiliği sayesinde kısa sürede kasaba halkının teveccühünü kazanır, orada evlenir. Evliliğinin akabinde Tokat'a taşınır. Tokat'a geldikten az bir müddet sonra bir kız çocuğu olur. Hekim Hacı Baba'nın bu kızının ismine kayıtlarda rastlanmaz. Kızı evlilik çağına erince Hekim Hacı Baba, onu Buharalı bir diğer göçmen olan Tacir Mehmet Efendi ile evlendirir. Bu evliliğin huzur kaynağı ve gönül meyvesi ise Akif'in annesi Emine Şerife Hanımdır.

Akif'in baba tarafından dedesi Nurettin Ağa Arnavutluk'un İpek Sancağı'ndandır Nurettin Ağa, saygın ve itibar sahibi bir kişiliğin yanı sıra medrese ve ilim ehlini seven ümmi bir kimse idi. İlim ehline olan muhabbeti sebebiyle oğlu Mehmet Tahir Efendi'nin okuması için gerekli kolaylığı göstermiş, imkânlarını bu uğurda seferber etmiştir. Tahir Efendi tahsilinin bitiminde günün önde gelen eğitim kurumlarından Fatih Medresesi'nde icazet/diploma vermeye yetkili olur. Bu gelişme üzerine baba memleketi İpek'le ilişkisini kesip İstanbul'a yerleşir. Aşırı titizliğinden ötürü 'Temiz Tahir Efendi' diye namlanır.

Emine Şerife Hanım, ilk evliliğini "Derviş Efendi" adlı bir şahısla yapar. Mutlu bir evlilik yaşayan çift bir müddet sonra İstanbul'a taşınır ve Sarıgözel'de Derviş Efendi'nin kendisine ait olan eve yerleşir. Bahçeli, güzel bir konakta saadet içinde geçen günler uzun sürmez. Emine Şerife Hanım kısa aralıklarla iki erkek çocuğunu ve ardından kocasını kaybeder. Genç yaşta dul kalır. Artık tek avuntusu kız çocuğudur.

Sarı güzel semtinde oturan Mehmet Tahir Efendi bu aileyi yakından tanımaktadır. Emine Şerife Hanım iffet, hayâ, edep ve olgunluğu ile civarının hanımefendisidir. Onun bu vasıflarını bilen Mehmet Tahir Efendi, genç yaşta dul kalan Emine Şerife Hanıma talib olur ve onunla evlenir.

Mehmet Tahir Efendi evlendiği esnada Fatih Medresesi müderrislerinden idi. Salih, bilgili, vefalı, kişilikli, titiz idi. İmkânları çerçevesinde her zaman temiz ve şık giyinmesini bilirdi. Emine Şerife Hanım da Tahir Efendi'ye münasip bir tarzda güzel hasletlere bürünmüş, sağlam iradeli, anlayışlı, ferasetli, itikadı kuvvetli, tecrübeli bir kadındı. İbadetlerini ihmal etmez ve bundan kalbi bir ferahlık manevi bir haz duyardı. İyilik etmeyi severdi.

Evliliğin akabinde Mehmet Tahir Efendi, Emine Şerife Hanım'ın "Sarı Nasuh Sokağı"ndaki evine taşınır. Evliliğin ilk dönemlerinde Derviş Efendi'den kendisine son yadigâr olarak kalan kızını kaybeden Emine Şerife Hanım, acılara gömülür. Lâkin o acılara yenik düşmez, tahammülle onları aşar. Aralık 1873'te² Şerife Hanım sıkıntılara göğüs germenin mükâfatını ve aile için mutluluk kaynağı olan sevinci elde eder. Bu mükâfat ve sevince vesile söz konusu tarihte dünyaya gelen Mehmet Akif'tir. Mehmet Tahir Efendi

---

² Hicri 1290 – Şevvâl ayında

oğlunu “Ragıf “ olarak isimlendirir. Zamanla –baba hariç- aile ve çevrenin telaffuz zorluğu nedeniyle Ragıf ismi kendiliğinden Akif’e tebdil eder.

Akif’in doğumuyla eve bir canlılık gelir. Akif elden ele dolaşır olur. Baba ve annesi Akif’i çokça sever, ilk günden itibaren “kâmil insan” olma yolunda “yolcu” addettikleri Akif’in terbiye ve eğitimi için kolları sıvarlar. Mehmet Akif, 1878’de dört yaşında iken geleneğe uygun olarak “Emir Buhari” mektebine yazılır. Bu mektepte iki yıl eğitim gören Akif 1879’un bitiminde ‘ Fatih İptidaisi/İlkokulu’na geçiş yapar. Bu yıldan itibaren babası Akif’e Arapça öğretmeye başlar. Daha küçük yaşta Akif’in kişilik, maneviyat ve fikir hamurunu ilmi, ameli, ahlaki ve irfani mayalarla yoğuran babası onun en güzel şekilde yetişmesinin mimarı olur. Bu hakikatin bilinci ve idrakiyle kendisini bu yetişme tarzının kucağına bırakan Akif ileriki zamanlarda babasını rahmet ve minnetle anar.

Sarıklı bir adam(Mehmet Tahir Efendi), her sabah iki çocuğunu el ele tutuşturarak mekteplerine gitmeleri için sokağa salar. Tahir Efendi çocuklarını yıkar, onların saçlarını tarar, saleplerini içirir, onları öylece okula gönderirdi. Bu ince, nazik ve titiz adam çocuklarının terbiyesinde en güzel metodu uygulamaya çalışırdı. Onun terbiye anlayışında bir müeyyide olarak dayak yoktu. İlgi ile çocuklarının davranışlarını sükût ve göz hareketleri ile izler, onlarla alaka kurar, onlara doğru yolu gösterir, yanlışları izale ederdi.

Akif, babasının sıkı denetimleri ve tembihlerinin neticesi olarak derslerine günü gününe çalışmanın verdiği rehavet ve güvenle, her çocuk gibi yaramazlığı elden bırakmazdı. Kâh ağaca tırmanır, kâh inat eder... Hatta bir defasında komşu kadın Baise Hanım’ın elini mangalda kızdırdığı cevizle yakar.

Güzel, huzur dolu ve iman ikliminin nefes nefese hissedildiği Sarıgül’deki evde günün birinde karı ile koca arasında kavga vuku bulur. Emine Şerife Hanım üst perdeden konuşmakta ve kızmaktadır:

— Mektepse işte mektep... Oğulları mahalle mektebini bitirmiş. Fatih Rüşdiyesi’nden de şahadetname almıştır. Artık bu kadar yeter: İllâllah...

Bu kızgınlığın sebebi, Akif’in annesi onu medresede okutmak ve neticede oğlunu sarıklı olarak görmek istiyordu.

Hoca Tahir Efendi de kendince haklı bir pozisyonda der ki:

— Hanım medresede okuyacağı şeyleri ben oğluma ben evimde de öğretirim!

Akabinde Akif’i ‘Mülkiye İdadisi’ne götürüp kaydeder. Emine Şerife Hanım zamanla oğlunun medreseye gitmemesine alışır. Lâkin sonradan beklemediği bir durumla karşılaşır: Oğlu İdadîden eve bazen zeytinyağı içinde dönüyordu. Emine Hanım ilk önce gördüklerine inanmak istemez. Ama hakikat ortadadır: Oğlu okul çıkışı güreşmeye gidiyor ve namılı Kıyıcı Osman pehlivandan güreş dersi alıyordu. Pehlivanlık o gün için temiz bir meslek, faydalı bir

girişim olduğu halde; annesi oğlunun üzerine hassasiyetle eğildiği için bu işi bir felâket olarak görür ve üzülür; ama ıstırabını paylaşacak birini de etrafında görmezdi.

Akif 'in ev, aile ortamı anlatılanlar çerçevesindedir. Yaşadığı semti ondan dinleyelim:

Bizim mahalleye poyraz kışın da uğrayamaz;

Erir erir akarız semtimizde geldi mi yaz!

Baharı görmeyiz amma lâtif olur, derler...

Çiçeklenirmiş ağaçlar yeşillenirmiş yer

Demek şu arsada ot bitse nebahar olacak?

Ne var gidip Yakacık'larda demgüzar olacak?

Fusulü dörde çıkarmaz bizim sokaklarımız;

Kurak çamur... İki mevsim tanır ayaklarımız;

Sadece iki mevsim tanıyan bu mahallenin 12 numaralı evinde kitap sayfalarını dolduracak nice olay ve hayat vardır. Akif'in doğumu, evliliği, babasının ölümü, çoluk-çocuğa karışması gibi hayatının büyük bir bölümü bu evde geçer. Akif bir yaz ailece Yakacık'a gider, orada Emin Paşa'nın köşkünde kalırlar. Akif burada anılarla dolu güzel günler yaşar. Kırlarda özgürce koşar... Hoşça geçirdiği bu günlerden birinde Sarıgül'deki evlerinin yandığını duyar. Bu olay Akif'te 'Her sevinci arkasından bir felâketin geleceği' duygusunu yerleşik kılar. Hayatının ileriki safhalarında bu hissi doğrulayan nice olay yaşar.

Akif, Fatih Rüşdiyesi'nde iken çok değerli hocalar tanır. Bunlardan biri, Akif'in şahsiyetinin oluşmasında etkisi büyük olan **Hoca Kadri Efendi'dir**. Akif bu değerli zatı hiç unutmadığı gibi onu her hususta tabi olunacak bir model olarak kabul eder. Hoca Kadri Efendi ilmi ve ahlaki edinimlerin yanı sıra düşünsel olarak İslâmi bir kişiliğe sahiptir. Sultan Abdülhamit döneminde yaşanan olumsuzluklar ve İslâmi şahsiyetlere yönelik sindirme çabalarının artması, baskıların şahsiyetine yönelmesi üzerine Mısır'a hicret eder.

Akif, babasından bir yandan Arapça dersleri diğer yandan Es'ad Dede'den Fatih Camii'nde 'Gülistan' ve 'Mesnevi' üzerinden Farsça dersler de alır. Okulda da akranlarına oranla Türkçe ve Fransızca derslerinde başarılı ve yetenek olarak öndedir. Akif'teki şiir merakı da bu dönem ortaya çıkar. Babası okuma noktasında Akif'i serbest bırakınca o, 1885'te 'Fatih Merkez Rüşdiyesi'ni bitirir bitirmez 'Mülkiye Mektebi'ni tercih eder. Bu mektebin ilk kısmını 1889'da bitiren Akif Mülkiye'nin yüksek kısmına geçer.

...

Mehmet Tahir Efendi, 1889'da kanser hastalığına yakalanır. Ve hastalığının şiddetinin artması üzerine aynı yıl içinde vefat eder. Yine aynı yıl içinde Yakacık'ta buldukları esnada Sarıgül'deki evlerinin yandığı haberi gelir. Babasız aile, bu kez evsiz kalır... Lâkin iyiliksever, fazilet sahibi insanların nisyan denizinde boğulmayacağı hakikati bir kez daha

ortaya çıkar. Tahir Efendi'nin sadık talebelerinden Mustafa Sıdkı Efendi, hemen hocasının ailesine yardım için kolları sıvar. Yangın arsası üzerine küçük bir ev yaptırır. Akif bu zor şartlar altında Mülkiye Yüksek Mektebi'ni bitirir. İşsiz kalmayı ya da iş bulsa da maaş azlığından ötürü ailenin maddi imkânsızlığını gideremeyeceğini düşünen Akif, yeni kurulan ve aynı yıl (1889) içinde eğitime başlayan 'Halkalı Baytar Mektebi'ne kayıt olur:

İlk sivil veteriner okulu olan mektebin mezunlarına hemen iş verilecektir.

Bu mektep Akif için çok şey ifade etmekteydi. Çünkü Akif şahsiyet ağacının nüvesi olacak birikimleri, tecrübeleri, muvazene anlayışını burada kazanır. Bu mektep, yüzyıllardır uygulanan tedrisatın aksi sayılabilecek bir yöntemle eğitim vermektedir. Şöyle ki: Bu mektepte dini eğitimden ziyade müspet ilimler öğretilmekteydi. Müspet ilimler ekseninde Batı Medeniyeti ile iyice belirginleşen yakın ve sıcak temaslar bu okulda kürsüde görücüye çıkmaktadır. Böylece Akif için bir değerlendirme, muvazene ve sentez yapma zorunluluğu oluşur. Manevi bir evde yetişen bir çocuk (Akif) artık bu müspet ilimli okulun bütün manası, programı ve mevzuatıyla iç içeydi. Kimya laboratuvarından çıkıp biyoloji laboratuvarına giriyor toprağın altını ve üstünü okuyor, yerle ilgileniyor, rasathaneye giriyor... O, artık gök, hücre, bitki ve hayvan sistemleri gibi birçok şeyin bir taş, bir yaprak kadar zahiri ve biliniyor olmasından sıkılır. O zaman manevi atmosfere sahip Kur'an, tesbih ve zikir sesi ile dolu manevi atmosfer yüklü küçük evine, imam ocağına koşar.

Kur'an'lı- zikirli ev... Rasathaneli- laboratuvarlı mektep...

Sema ile (farklı açılardan) meşgul olan iki bina...

Artık olaylara, göğe ve kâinata bu iki binadan bakan Akif, duygularını şöyle ifade eder:

O rasathane – i dünya, o Semerkand bile;

Öyle damlı ki hurâfâta o mazisi ile:

Ay tutulmuş “koyalım şeytanı kalkın !” diyerek,

Dümbelek çalmada binlerce kadın, kız, erkek!

...

Eğer çiğnenmemek isterlerse seylâb-ı eyyama:

Rücu etsinler artık Müslümanlar sadr-ı İslâma

Bu mektebin güzel yönleri de vardır: Öncelikle yatılı olan okul, büyük bir aileyi andırır. Dersler oldukça sıkıdır. Ki talebeler derslerle ilgilenirler... Bu gereklilik; bilgiyi, öğrenmeyi beraberinde getirir. Akif gibi çoğu babasız ve kimsesiz olan öğrenciler, zenginlik ve refah içerisinde şıarmamıştır. Bu kimsesizlik bu öğrencileri birbirine daha yakınlaştırır ve aralarında güçlü, samimi bağlar oluşturur. Mektepte başlayan bu arkadaşlıklar ömür boyu sürer. Fazlı, Ali, Rıza, Hasan ve Akif... Beraberce ihtiyarlaşan dostlar olurlar.

Okulda sadece Akif'in binebildiği Doru isimli hırçın bir at vardır. Akif bununla haklı bir gurur duyar ve "Onu sadece ben ram ediyorum!" der.

Akif'in Halkalı Baytar Mektebi'ndeki çerçevesince çizilen portresi şöyledir:

Yüzmek, yürümek, güreşmek, gülle atmak... Ve zahiri diğer cihet, şiir yazmak...

Akif'in şiir yazmaya başlaması ve bu sanatsal kazanıma ciddiyetle eğilmesi okul müdürü Miralay Mehmed Ali Bey'i tetikler... Müdür ve Akif şiir için el ele mısralarda birbirlerini yaşatırlar.

Akif, bir avcı misali, şiiri avuç avuç dimağa içirecek ilhamın peşindedir, aynı zamanda derslerinden de kopuk değildir... Ve Akif 1983'te bu okulu birincilikle bitirir.

Oğlu Akif'i sarıklı(bir âlim) olarak görmek isteyen annenin gönlündeki sızı Akif'in(sünnet-i seniyye olan sakal bırakmasıyla bir nebze diner. Akif, Baytarlık Mektebindeki dört yıllık tahsili esnasında genellikle İslâmi şahsiyete sahip ve doktor olan hocalarının etkisinde kalır. Mescit ve laboratuara aynı şevkle devam eder.

İlim, asıl manasıyla Yüce Allah(c.c)'ın 'Âlim' isminin kâinata süzülen bir damlasıdır. İlim kendini bilmenin tam ölçütüdür. Âleme bilinçli bir nazarla bakıp hilkatın hikmetini algılamayı öğretir, ilim. Resul-i Zışan lisanıyla "Hikmet, mü'minin yitik malıdır, onu nerede bulursa alır". Kuran sesleriyle gürül gürül olan ve iman şerbetinin yudum yudum içildiği bir evden çıkan Akif, ilmin hakikatini faraziyeler ve yaldızlanmış sözler olan felsefeden ayırt edecek bir yetkinliktedir. Zaten o da yetkinliğini bu noktada kullanır.

Akif'in şiirsel kuvvetinde zuhur eden Müslüman kişiliğini üç şey inşa eder:

Sarı güzel'deki Kur'anlı ev,

Pehlivanlı mahalle ve

Müspet bilgilerin gerçeklik içinde okutulduğu bu mektep...

...

Mehmet Akif 1894'te Umur-u Baytariye Şubesi'ne 'Baytar Müfettiş Muavini' olarak tayin edilir. Edirne ve Adana başta olmak üzere Anadolu, Rumeli ve Arabistan'ın çeşitli kasaba ve köylerinde uzun ve kısa sürelerle bulaşıcı hayvan hastalıkları ile ilgili çalışmalar yapar. Halktan uzak ve sorunlardan bigâne değildir. Bilakis halkla iç içe olur. Onlarla birebir münasebetler kurar, mütevazı fakat faydalı hizmetler verir. Akif, halkla olan iletişim neticesinde memleketin sosyal durumuna, milletin içinde bulunduğu çeşitli zorluklarla, dertlerle örülmüş hayat çilesine vakit olur.

1898'e kadar uzanan süre içinde yazdığı gazel ve terki-i bend türündeki şiirler *Hazine-i Fünun*, *Maarif* ve *Resimli Gazete* gibi dergilerde yayınlanır.

Akif, 1898 yılında Mehmet Emin Efendi'nin kızı İsmet Hanım'la evlenir. Bu izdivaçla ilgili kayıtlarda bir bilgi mevcut değildir. Akif'in beş çocuğu vardır. "**Bebek Yahut Hakk-ı**

Karar” adlı şiirinde Cemile ve Feride isimli iki çocuğundan bahseder. Aynı yıl içinde ‘Servet-i Fünun’ dergisinde Akif’in Acem Edebiyatı ile ilgili seri halinde makaleleri yayınlanır. Bu arada Halkalı Ziraat Mektebi’nde “Kitabet”, Darül Fünun’da da “Edebiyat” derslerini okutur.

Bu dönem, Akif’in karakteristik yapısının netleştiği ve “İslam Birliği” idealinin kendisinde ülkü haline geldiği dönemdir. Bu dönemde Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abduh gibi iki önemli düşünür sefalet, zorluk, geri kalmışlık içinde ve esaret altında olan Müslüman toplumların bir halifenin etrafında toplanma fikrini savunur. Bunlara göre Müslüman toplumlar bu şekilde gayrete gelip istiklallerini elde etmeli ve terakki yolunda ‘İslâm Milletleri Cemiyeti’ halinde bütünleşmelidir Mehmet Akif de, bu iki alimle bu doğrultuda mutabıktır ve aynı uğurda çabalar.

Akif; bir hareket, aksiyon ve inkılap adamı olan Afgani’den ziyade toplumun ilerlemesi yolunda eğitim ve ıslah metodunu ilke edinen Abduh’un fikirlerini daha çok benimser. 1892’de İstanbul’a gelen ve 1897’ye kadar burada kalan Cemaleddin Afgani ile Akif’in görüşüp görüşmediğine dair elde malumatlar yoktur.

...

Akif, memurluk yaptığı dönemde ayrıca öğretmenlik yaparak ve şiir yazarak edebiyat çalışmalarını sürdürür. Onun neşriyat âlemine girişi ve toplumsal sorunlarla alakasının yoğunluğu 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanı ile başlar.

13. yüzyılın başlarında Anadolu’nun bağrında neşvü nema bulan Osmanlı Beyliği, savaş ve siyaset arenasındaki etkili manevraları sonucu kısa zamanda ‘devlet’e dönüşür. Varlık nedenini adalet ve cihad ruhuna bağlayan bu devlet kısa zamanda dolaylı – dolaysız tüm dünyayı etkisi altına alır ve imparatorluk olur. Bu imparatorluk mutlak manada ‘İslami bir yönetim’ olarak değerlendirilemez; çünkü idari sistemin esası saltanat üzerine teşkil edilir. I. Murat’tan sonra hemen hemen her padişah taht kavgaları yaşar. 14, 15 ve 16. yüzyıllarda yayılcılık politikasının esaslı bir şekilde sürdürülünce, idari mekanizmanın işlemede taht kavgaları atıl kalır. Ve bu dönemde padişahlar ilme, cihada ve adaletli olmaya, ekonomik seviyenin yükselmesine ve toplumsal refahı sağlayacak uygulamalara dikkat ettiklerinden ciddi manada bir olumsuzluk yaşamazlar ve yönetimlerine yönelik yıkıcı bir faaliyet görülmez. Bu dönemde imparatorluk yönetsel, ilmi, mimari, ekonomik ve demografik açıdan zirvenin haz ve mutluluğunu yaşar. Üç kıtayı tamamen içine alan bir toprak genişliğine ulaşır.

17. yy’dan itibaren bünyeye sızan olumsuz unsurlar imparatorluk için zor anların başlaması sinyalini verir. Beceriksiz idareciler, ehil olmayan padişahlar, şakşakçı takımının saray çevresinde türemesi, fetih şevkinin kırılması; yönetsel, diplomatik, ekonomik açıdan tutarsız ve yanlış politikalar önce duraklama sürecini başlatır. Duraklamanın peşi sıra gelen

gerileme süreci 19. yüzyılda yerini dağılmaya bırakır. Son iki yüzyılda savaşlarda zafer yüzü görülmez olur. Üst süte gelen yenilgiler nice toprakların elden gitmesine yol açar. Savaş masrafları, sarayın açık veren bütçesi, askeri harcamaların artması gibi olumsuzluklar idari, siyasi ve ekonomik çöküşü hızlandırır. Avrupa'daki Rönesans ve reform hareketlerinin doğru, yerinde ve zamanlı mercek altına alınmaması bilim ve teknik yönüyle gerilemeye yol açar.

Coğrafi keşifler, Osmanlı Donanması'nın deniz hâkimiyetini kaybetmesi, ulusçuluk fikrinin ümmet bilinci ve hilafet merkezli 'İslami vahdet'e vurduğu darbe, Avrupa'da derebeyliklerin devrilmesi, halk ihtilalleriyle yeni rejimlerin oluşması, Rusya'da Bolşevik İhtilali gibi gelişmelerin estirdiği olumsuz rüzgâr Osmanlı için kayıp üstüne kayıp olur. Her ne kadar II. Mahmut, IV. Murat, Abdülmecid, II. Abdülhamid döneminde bazı ıslahat çalışmaları yapılsa da bunlar çeşitli nedenlerden dolayı yamadan öteye gitmez. Bu tür girişimler gerileme, çözülme ve çöküş çare olmaktan uzuk bir yüzeysellik olarak kalır.

Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyet gibi girişimler ülkeyi düze çıkarma, terakki noktasında Avrupa'ya yetişme yönündeki çabalar. Böylesi çabalar, olumlu netice versin diye gayret edenler, iyi niyet çerçevesinde hareket edenler olur. '31 Mart Ayaklanması' ile Sultan Abdülhamit'i tahttan indiren İttihat ve Terakki anlayışı otoriteyi ele geçirince şahsi çıkarlar, iç ve dış güçlerin oyunlarına alet olma, vicdani hasletlerden yoksunluk, ihanet ve kötülük çemberinin işleyişi gibi sebeplerle zamanla bir zulüm, istibdat ve haksızlık mekanizmasına dönüşür. Bütün bu gelişmeler Osmanlı Devleti üzerine hesapları olan sömürgeci ve haçlı zihniyetin iştahını kabartır. Batının direkt müdahaleleri her fırsatta ve çeşitli bahanelerle bu zayıf devlete savaş açmaları aradaki ilişkileri kopma seviyesine getirir. Artık Batı, fırsat buldukça ülke topraklarına girer. İslam topraklarını işgal eder.

Batı, kendi insanı için "milliyetçilik, vatanperverlik, insan hakları" gibi söylemleri ön planda tutarken; aynı şeylerin Müslümanlar arasındaki yansımaları "taassup, barbarlık, lüzumsuz istekler" olarak değerlendirir. Emperyalist blok, Hıristiyan âlemi ve Batı insanına layık gördüğü hakların Müslümanlar için talebini büyük cür'et sayar. Çünkü Batı nazarında 'Müslümanlar ya sömürülmeli ya da esir edilmelidir.' kaidesi geçerlidir. Tam da bu dönemde sömürgeci bir vaziyet ve histerik bir hale dönüşen haçlı ruha karşı 'İslam Birliği' düşüncesi bir savunma olarak ortaya çıkar:

Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Mehmet Akif gibi İslami şahsiyetler 'Bu istilalara karşı Müslümanların birleşmesi, yardımlaşması ve bir halifeye tabi olmasıyla durulabileceğini ' yazıyor ve anlatıyordu. Mehmet Akif, bu yönde gelişen her oluşum ve hareketi millet yararına olumlu bir gelişme sayar. 1908'de Meşrutiyet'in ilânıyla iktidara gelen İttihat ve Terakki'yi 'millet için' bir güzellik sayar ve söz konusu harekete katılır.

‘Millet menfaati ve toplum selameti’ çıkışlı fikir akımları, farklılık arz etse de Akif’in nazarında ‘bunlar toplumun ıslahı yolunda iyi niyetli çabalarıdır’. Akif, İslam’ın evrensel anlayışına ve bütüncü hükümlerine zıt olmaması şartıyla, dönemindeki fikir sahipleri ile her türlü mutabakata ‘Evet!’ der. İslami düsturlarla çelişen ve yanlış olan hususları dile getirmekten de çekinmezdi. Bu sebeple İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin ‘Cemiyetin emirlerine kayıtsız şartsız itaat etme ‘ ilkesini kabul etmez. Bu ilkenin iptalini teklif eder. Yaşanan kısa bir münakaşanın akabinde Akif’le eş zamanlı üye olanlar bu ilkeyi kabul ederler. O ise:

‘Ben cemiyetin yalnız emr-i marufuna biat ederim. Mutlak surette söz veremem ve yemin edemem !’ diyerek işi kendi cephesinden noktalar.

Akif, 1908 yılında ‘**Sırat-ı Müstakim**’ dergisinin başyazarlığını üstlenir ve Darülfünundaki Edebiyat hocalığını sürdürür. 1911’de Safahat’ın ilk bölümünü yayınlar.

...

Mehmet Akif Ersoy ve II. Abdülhamit, toplumun önemli bir kesimi tarafından sevilip el üstünde tutulmaktadır. Mehmet Akif’in hayatının büyük bir bölümü, Sultan İkinci Abdülhamit zamanına tekabül eder. Bu ikili arasındaki ilişki çok konuşulmaktadır. Mehmet Akif’in niçin Sultan Abdülhamid’e karşı çıktığı ve şiirlerinde onun dönemini istibdat olarak değerlendirdiği merak edilmektedir. Bazıları toplum tarafından sevilen bu ikiliyi zihin dünyasında karşı karşıya getirmemek için bu konuyu neredeyse hiç gündem etmezler. Bazıları da Mehmet Akif’i de Sultan Abdülhamit’i de kendi şartları ve konumları itibarıyla haklı gösterme çabası sergilerler. Başka bazıları da bu ikili arasındaki soğukluk ve karşıtlığı fırsat bilip cephe oluşturmaya çalışırlar.

İşin doğrusu Mehmet Akif Ersoy ilk günden Abdülhamit’i sevmemiştir. Onun dönemini ‘istibdat devri’ olarak nitelendirmiştir. Kimilerine göre Ulu Hakan, kimilerine göre de Kızıl Sultan II. Abdülhamit, Osmanlıların en bunalımlı zamanlarında tahta çıkmış, devleti 33 yıl idare edip, Meşrutiyet’in 24 Temmuz 1908 ikinci kez ilanından kısa bir süre sonra, 27 Nisan 1909’da tahttan indirilmiştir. Hatta Sultan Abdülhamit’e ilk kez ‘Kızıl Sultan’ diyenin Akif olduğu söylenir.³ Sultan Abdülhamit, bugün toplumun büyük kesimince takdir edilse ve Kudüs meselesinde cesurca davranmış olsa da, birileri tarafından cennet mekân olarak nitelense de şunların da bilinmesi lazımdır:

Sultan İkinci Abdülhamit, tahttan indirilme korkusu, toplumsal tedhiş, emperyalist emeller ve Türklüğü kısmen öne çıkarma gibi nedenlerle imparatorluğun her tarafına hafiye teşkilatını, Kürt vilayetlerine Hamidiye alaylarını ve medya ile ilgili sansür mekanizmasını devreye sokmuştu. Onun bu siyaseti, hem dışarıda hem içeride karşı çıkışlara neden olur.

---

³ Karaer, Nihat, “Mehmet Akif ve Sultan II. Abdulhamit”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2011, Sayı: 26, Sayfa: 137-144

Balkan ülkeleri ve Ermeniler zaten Batılı emperyalistlerce sürekli başkaldırı ve ayrılma için kışkırtılır. İçeride ise ulusalcı çizgide olanlar, Jön Türk geçinenler ve İttihat terakki kadrosu zaten hilafet ve saltanatı istemediği Osmanlı yönetimine muhaliftir.

Mehmet Akif Ersoy, Elmalılı Hamdi ve Üstad Bediüzzaman gibi Müslüman olan; devlet, saltanat ve hilafetle bir problemi olmayan ve yer yer ‘ümme’ birlikteliği içinde bunları savunan âlim ve münevverler de Abdülhamit’e muhalif oldular. Onların muhalefeti Batılı devletler ve İttihat Terakkiciler gibi yıkım ve tedhiş amaçlı değildi. Onlar, siyasi saiklerle de olsa yapılan haksızlıkları ve istibdat görüntüsü veren uygulamaları kabul etmedikleri için muhalif oldular. Şiddet ve baskı içeren uygulamalar onları şaşkınlığa sevk ettiği için muhalif oldular.

İslamcı bir şairin, İslamcılık düşüncesini benimseyen ve bunu iç dış siyasette bir fikir, bir sistem halinde getirip teşkilatlandıran bir sultana-Abdülhamit’e- karşı olması ilk bakışta çelişki gibi görülebilir. Ancak, şu bir gerçektir ki II. Abdülhamit’in yönetimi altında herkes gibi İslamcı aydınlar da düşüncelerini rahatça söyleyemiyor, tedbir amaçlı takibata uğruyor, rahat bir ortamda yayın yapamıyordu.⁴ Bütün bu parçalar birleştirilince Mehmet Akif gibi hak savunucusu olan kişilerin muhalefeti doğaldır. Bu dizeler de onun Sultan Abdülhamit’le ilgili düşüncelerini net olarak ortaya koymaktadır:

**“Yıkıldın, gittin amma ey mülevves devr-i istibdâd
Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd!
Diyor ecdâdımız makberlerinden: Ey sefil ahfâd,
Niçin binlerce ma’sûm öldürürken her gelen cellâd,
Hurûs etmezdi, mezbûhane olsun, kimseden feryâd?”⁵ (Ersoy, 2005: 81).**

Mehmet Akif, İstibdat isimli bu şiirinde II. Abdülhamit’i ve onun dönemini çok ağır bir dille eleştirir. Akif’in bu dizelerde doğrudan hedef aldığı Sultan Abdulhamit’tir. Şiirin ilk dizeleri istibdatın ne olduğu çerçevesinde tasviridir. Ardından o dönemde yaşanmış bir haksızlık örneğini öyküleştirilerek verilir:

**...Ne manzaraydı İlâhî o gördüğüm sahne!
Beş on herif yapışıp bir fakîrin ellerine,
Sürüklüyor; öteden bir kadın diyor:
— Bırakın!
Kocam ne yaptı? Nedir cürmü bî-günâh adamın?
Zavallının büyük evlâdı öldü askerde;
İkinci oğlu da sürgün Yemen’de bir yerde.**

⁴ Karaer, a.g.e.

⁵ Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, (Hazırlayan: M. Ertugrul Düzdag), Çağrı Yayınları, İstanbul 2005, s. 74.

**Acıklı, göğsü sakat koyverin, didiklemeyin;
Günâhtır etmeyin oğlum, ayıptır eylemeyin.
Efendi kim, o ne bilsin? Bilirse hem ne çıkar?
Kilercisiyle uzaktan biraz hısımlığı var.
Geçende komşuyu görmüş, demiş selâm söyle.
Demek alınmayacak Tanrı'nın selâmı bile!
Köpek sürür gibi insan sürüklenir mi ayol?
— Kadın, çekil döverim ha! Sokulma, haydi defol!
— Herif bırak, diyorum... Durdu işte bak nefesi.
— Ne dırlanıp duruyor? Susturun canım şu pisi!
Demez miyim size ben her zaman ki «dağdağasız»
Yapın? Eşek gibi siz hiç lâf anlamaz mısınız?
— Kadın, paşam, ne yaparsın?
Paşam mı? Nerde paşa?
Şu korkuluk gibi dimdik duran herif mi? Paşa!
Tasavvur et: İki arşın kazık kadar bir boy;
Getir de üstüne kalpaklı bir kemik kafa koy.
Ocak süpürgesi şeklinde bir sakal yaparak,
«Senin bu işte yüzün, al! » deyip o yüzüne tak...⁶**

Burada bir mahalle anlatılır. Bu mahalle, mutlu ve neşeli insanların yaşadığı bir mekândır. Fakat bir gün akşam vakti bir Paşa bir manga askerle bu mahalleye baskın düzenler. Mahallenin bütün ışıkları söner, mahalle karanlıkta kalır, ortalığa bir sessizlik hâkim olur ve insanlar korku içinde tir tir titrer. Askerler, bir adamı yaka paça götürürler. Hanımı, eşinin suçsuz ve masum olduğunu haykırsa da dinleyen kim? Aslında bu adam, devletine sadık biridir. Adamın bir oğlu şehit olmuş ve bir oğlu da sürgün edilmiştir. Kadının ağlayıp sızlamaları ve yalvarması sağır kulakları aşır vicdanları titretmez. Adam yaka paça götürülmüş ve kadın bayılmıştır. Bütün bunlara şahit olan da şair Akif'in bizzat kendisidir. O bir şey yapamamanın ıstırabını o an yaşar. Bu dizeler, bu ve benzeri haksızlıkların bir tercümanı olarak kaleme alınır.

Mehmet Akif'in yakın arkadaşlarından olan Mithat Cemal Kuntay da bu dönemin siyasi baskılarından bahseder, kendisinin de bu baskınlardan birine maruz kaldığını anlatır ve Mehmet Akif'in şahit olduğu bu şiiirden hareketle 'İstibdat' şiiirini yazdığını dile getirir.⁷

---

⁶ A.g.e., s. 77-78.

⁷ Kuntay, Mithat Cemal, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986, s. 206

Mehmet Akif'in 1908'den sonraki hayatı, milletimizin, İslâm âleminin ve hatta bütün Doğu dünyasının Batı emperyalizmine karşı varlık mücadelesi ile iç içe geçmiştir.⁸ Haliyle aynı Akif, Sultan Abdülhamit'e karşı çıkmış, istibdattan nefret etmiştir; ama tüm bunlar onun hakikati görmesini engellememiştir. Mehmet Akif, 'ümme, İslam Birliği ve mazlumlar için mücadele noktasında' Sultan Abdulhamit, İttihat ve Terakki ve Mustafa Kemal dâhil kimseye boyun eğmemiş. Yanlışlık ve haksızlıklara gücünce karşı koymuş. Bu karşı koyuşu ya direkt reddiye, ya muhalefet, ya şiir, ya sükût ya da hicretle somutlaştırmıştır.

... «Giden semerci» derler; «Bulur muz şimdi?

Ya böyle kalfa değil, basbayağ muallimdi.

Nasıl da kadrini vaktiyle bilmedik, tuhaf iş:

Semer değilmiş o rahmetlininki devletmiş!»...⁹

Bu şiir, Mehmet Akif'in fabl türünde yazdığı türünden bir şiirdir. Mizahi nükteler içeren 'Acemi Semerci' adlı şiirinde geçen bu dizelerin Sultan Abdulhamit'e söylediklerinden dolayı bir pişmanlık itirafı olduğu dile getirilse¹⁰ de bu konuda net bir bilgi yoktur. Bu konuyla ilgili Ali Ulvi Kurucu şöyle dediği söylenir:

*"Ben bu hadiseyi temize bağlamak için, Akif'in ağzından Sultan Hamid'i öven ve pişmanlık gösteren bir şiir yazmak istedim. Bunu Akif'in dostu Fuad Şemsi'ye verip, neşrettirecektim. Güya Akif vefat etmeden evvel bu şiiri yazıp, ona vermişti. Nitekim böyle yaptığı başka şiirleri vardı. Ancak kendisine danıştığım, Akif'in yakın dostlarından rahmetli Mahir İz mâni oldu. Sakın yapma, iş ortaya çıkar, daha da kötü olur, dedi."*¹¹

...

Akif, I. Dünya Savaşı esnasında Almanlar tarafından Berlin'e davet edilir. Teşkilat-ı Mahsusa'nın¹² aracı olduğu bu davetin maksadı şudur:

Almanlar; İngiliz, Fransız ve Rus askerlerden esir almışlar ve bunlar arasında Müslüman esirler de vardır. Almanlar, Müslüman esirler için bir cami inşa eder. Müslüman esirlere yönelik bu iyi muamele(!) Mehmet Akif gibi İslami şahsiyetlere gösterilecek ve bu vesileyle İslam Dünyasının sevgisi kazanılacaktı.

⁸ Karaer, a.g.e.

⁹ Bkz. Çantay, Hasan Basri, *Âkifnâme (Mehmed Âkif)*, Erguvan Yayınevi, İstanbul 2007.

¹⁰ Mengüşoğlu, Metin Önal, *Müstesna Şair Mehmet Akif*, Pınar Yayınları, İstanbul 2007, s. 162

¹¹ Ekinci, Ekrem Buğra, "Âkif'in Sultan Hamid'e husûmeti nereden geliyor?",

<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-ekrem-bugra-ekinci/582629.aspx> (08.10.204 tarihli yazı), Erişim: 16.03.2020

¹² Teşkilat-ı Mahsusa (Özel Teşkilat) : İttihat ve Terakkinin çeşitli maksatlarla teşkil ettiği kuruluş. Teşkilatın kuruluş tarihi olarak Trablusgarb Savaşı gösterilir. (1911 – 1912) I. Dünya savaşı esnasında Harbiye Nezareti'ne bağlı bir daire olarak teşkilatlanır (1914) Ordunun işini kolaylaştırmak, bilgi toplamak, düşmanı içten çökertmek, gerilla hareketlerine girişmek... teşkilatın görevleri arasındaydı. Savaş sırasında İslamcı ve Türkçü siyaset uygulamıştır. 1918'de resmen lağvedilen teşkilat Mütareke esnasında Anadolu'daki mücadeleyi desteklemiş, çeşitli gizli kuruluşlara vücut vermiştir. 'Karakol Cemiyeti' bu cemiyetlerin en ünlüsüdür...

(Bkz. E.Jan Zürcher: Milli Mücadele'de İttihatçılık İst.1987 sh. 218)

5. Safahat'taki 'Berlin Hatıraları' Almanya seyahatinin ürünüdür. Akif'in Berlin'de bulunduğu esnada Çanakkale savaşı vuku bulur. Akif, Çanakkale Savaşının seyrini ulaşan haberler sayesinde takip eder. Almanya dönüşü Akif, Necid'e gider. Bu seyahatin vesilesi yine Teşkilat-ı Mahsusa'dır. Akif, Necid dönüşü Medine-i Münevvere'ye uğrar. Hz. Peygamber'in(s.a.v) mübarek Ravzasını ziyaret eder. Umre arzusuna rağmen Mekke'ye uğrama fırsatı bulamaz. **'Necid Çöllerinden'** isimli şiiri bu seyahatin tezahürüdür. Akif'in Teşkilat-ı Mahsusa'ya bağlılığı hayatı boyunca gizli kalır ve bu üyelik onun vefatından sonra kendisiyle beraber bu teşkilatta görev alan arkadaşlarının anlatı ve hatıralarıyla ortaya çıkar.

Mehmet Akif, Balkan Savaşı akabinde "Ziraat Nezareti"ndeki vazifesi esnasında bir haksızlık sonucu görevinden istifa eder. İttihat ve Terakki zamanla baskıcı ve zalim bir kisveye bürünür, Mehmet Akif ve diğer Müslüman âlim ve öncülere karşı yönelik olumsuz ve engelleyici tavrı sergiler. İttihat ve Terakki, 1913'te Akif'in "Sebilür-reşad" yayın politikasını tasvip etmediğini belirtir ve Akif'in Üniversite hocalığını eleştirir. Akif Darülfünundaki görevinden kendi isteğiyle ayrılır ve bu İT teşkilatından tamamen kopar. Akif, sadece Halkalı Baytar Mektebi'ndeki göreviyle iktifa eder.

Mehmet Akif, Baytarlık mesleği hariç İstanbul dışına pek çıkmamıştır. O, ilk defa 1914 yılında Sadrazam Said Halim Paşa'nın kardeşi Abbas Halim Paşa'nın davet ve desteği ile Mısır ve Hicaz seyahati için İstanbul dışına çıkar.

Akif, 1914 yılında Darü'l-Hilafeti'l-Aliye Medresesi'nin orta kısmında Türkçe-Edebiyat dersleri vermeye başlar. Mehmet Âkif, 1917'de Teşkilat-ı Mahsusa'nın Şerif Hüseyin isyanı ile ilgili olarak verdiği bir görev sebebiyle Necid'e gider. Burada Necid Emiri İbnur-reşid ile temasa geçer. Akif, 1918'de Mekke Emiri Şerif Haydar Paşa'nın davetlisi olarak Lübnan'da iken "Darül-Hikmetil-İslamiye Cemiyeti"nin başkâtipliğine getirilir. Daha sonra aynı görevde kalma şartıyla 1920'de cemiyetin üyesi olur.

Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı aleyhine sonuçlanması, ağır mütareke şartları, İslam topraklarının belde belde işgali gibi nedenler Müslümanlar için yeni bir mecra olur ve kıyam yolunda özgürlük meşalesi tutuşur. Ve Anadolu'da işgale, sömürücü talana karşı bir mücadele başlar. İzmir'in işgali Akif'i üzüntüye boğar ve tarifsiz bir ıstıraba düşürür. Onun kalbine sığmayan iman; mücadele, kıyam nehrine dönüşüp taşmak ve düşman bendini yıkmak çabasında olan bir imandır. Mehmet Akif, tıpkı günümüzde emperyalistlerin işgaline uğramış Filistin, Suriye, Libya, Irak gibi halkların işgale karşı izzetli ve şanlı direnişleri gibi yüzyıllar boyunca süren bir kıyam geleneğinin takipçileri olan izzetli müminlerin 'bağımsızlıklarını' hiçbir zaman düşmana kaptırmayacağı inancını taşır.

Akif'in 'iman dolu göğsü' cesurca bir haykırışa dönüşür. Sebilür-reşad ise halkın istiklal şuurunu dinç tutan alevli bir yayın organı halini alır. Yunan'a karşı ilk direnişler, zafere

ulaşma yönünde Akif'e büyük ümit verir. Akif için "Milli Mücadele" 1920'de değil 1908'de başlar. Akif, o günden beri yanlış gidişat, zorbalık, haksızlık ve geri kalmışlığa karşı durur. Tavırları ve şiiriyle bu tavizsiz ve onurlu duruşu sergiler. Müslüman halkın sorunlarına eğilir, dertlerini dert edinir. Milleti uyarmaya, insanlara manevi tedavi yollarını göstermeye başlar.

I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan anlaşma gereği İtilaf Devletleri, Osmanlı'nın bağımsızlığına ve hukuki varlığına yönelik olumsuz girişimlerde bulunmayacaklarını taahhüt eder. Bu aldatmaca karşısında Osmanlı, silah bırakmak zorunda kalır. Suret-i hak görünüp Osmanlı'ya silah bıraktıran İtilaf Devletleri kısa bir müddet sonra savunmasız kalan ülkeyi işgal ederler. İşgali ve sömürgeci tasallut karşısında padişah, hükümet ve halk bir bütün olarak yasa bürünür. Gelişmeler, kurtuluşu yönünde çözüm arayışlarını başlatır. İzmir'in işgali bardağı taşıran son damla olur ve halk galeyana gelir. Milis kuvvetleri halinde silahlanan halk, direnişi kanalize edecek "Kuva-i Milliye" teşkilatını her yerde hızlıca oluşturur.

...

"Hasta ve zayıf bedeninin savunma mekanizması etkisiz kalınca mikroplar bedeninin tümüne musallat olur." kaidesinde Müslüman ülkelerin son birkaç yüzyılda yaşadığı olumsuzluklar, gerileme, yenilgiler, ahlaki yozlaşma ve asli unsurlardan uzaklaşma gibi nedenler Anadolu, Hicaz, Libya, Cezayir gibi İslam topraklarının bir bir işgalini netice verir.

İzmir'in işgali, Akif'i iyice öfkelenendirir. İşgalin etkisini arttırmasıyla birlikte kurtuluş mücadelesi, özgürlük kavgası başlar. İmanı yüreklerinde devletleştiren yiğit Müslümanlar, zillet içindeki bir boyunduruğa "Evet!" demez; Amerika, İngiltere gibi emperyalist devletlerin mandası olmayı kabul etmezler. Bu hakikat, İslam'ın izzetli ve mücadele dolu tarihiyle zaten malumdur. Bu bilinçte olan Akif, kurtuluş mücadelesine kıvılcım olan ve özgürlük kavgasını kızıştıran yazılarıyla azadeliğe dair ümidini etkili bir biçimde ifade eder. Akif'in ümidini anlatmak açısından şu mısralar yeterlidir:

Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;

Benim iman dolu göğsüm gibi serhadım var.

Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar.

"Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar?

Akif, mücadele saflarına sadece yazıları ile iştirak etmez. O, hedefe varmak isteyen bir mücahid olarak cihad kervanına katılmak için Anadolu'nun kalbine yürür. Akif'in Anadolu'ya geçişinden evvel İstanbul'un (hilafet merkezi) durumunu irdelemek lazımdır. Şöyle ki:

İşgal güçlerine karşı mukavemet ve mücadele için teşkilatlanma, İzmir'in işgaliyle hız kazanır. Mukavemet ve teşkilatlanma birden ve kendiliğinden oluşmuş değildir. Bu oluşumda halkın işgale karşı tepkisi ve Osmanlı Hükümeti'nin dolaylı girişimlerinin etkisi vardır.

Resmi ideolojinin yakın tarih üzerindeki tahrifat ve yanlış bilgilendirme çabaları; zihinlerde “İstanbul Hükümeti”nin Anadolu'daki şanlı direniş kavgasına karşı olduğu, mücadeleyi engellemeye çalıştığı, düşmanlar işbirliği içinde olduğu” şeklinde yer eder. Oysa belgeler, kaynaklar ve arşivler bunu yalanlamaktadır.

Mustafa Kemal'i Anadolu'ya gönderen ve onun Kurtuluş Mücadelesi'nde en etkili güç, Osmanlı Hükümeti'dir. İstanbul, İngiliz işgalinde olduğu için Osmanlı direnişi aleni olarak destekleyemiyordu. Aşağıdaki hususlar destek çalışmalarının niçin tedbirli ve gizlice yürütüldüğünü açıklamaktadır:

➤ 27 Mayıs 1919: Sadrazam durumun aciliyeti yüzünden kabineyi toplamadan, Balıkesir Mutasarrıfı'na ve Ayvalık Kaymakamı'na her türlü kuvvetle düşmana mukavemet etmelerini bildirir. Daha sonra bu husus Bakanlar Kurulu'nda görüşülür.¹³

➤ O esnada İçişleri Bakanı olan ve “Milli Mücadele”ye düşman olarak lanse edilen Ali Kemal, Anadolu'dan kendisiyle görüşmeye gelen il temsilcilerine şunları söyler:

“Biz size, sizi ayaklandırmaktan men edecek emirler veririz. Çünkü baskı altındayız. Siz bize dahi isyan ediniz. Milli Müdafaa bir milletin en kutsal hakkıdır.”¹⁴

➤ İngiliz-Fransız işgal kuvvetleri, Anadolu'daki mücadeleyi etkisiz kılmak için en iyi çare olarak; “İstanbul ve Anadolu arasındaki irtibatı kesmeyi” görmekteydi. Bu sebeple mücadele safalarında lider vasfını taşıyan kişilerin gidiş-gelişlerini engellemek, silah ve yiyecek aktarımına mani olmak hedefi, İstanbul ulemasının yoğun gayreti sonucu neticesiz kalır. Bu yöndeki tertip ve tuzaklar böylece bozulur.

➤ Üsküdar'da “Özbekler Tekkesi” vardı. Tekke şeyhi “Ata Efendi” idi. Ata Efendi, aynı zamanda “Karakol Cemiyeti”nin kurucularındandır. Ata Efendi, diğer âlimler ile irtibatlı olarak harekete geçer. “Mücadele için gündüzleri insanlara vaaz ve ümit telkinleri” gece vakti yerini direniş için silahlanmaya bırakır. Anadolu'ya asker, cephane, gıda... v.s iletiminde bu tekke üs görevi görmekteydi. Razi Yalkın anlatır:

“Yağmurlu bir gecede Akif'le Eşref Edip ve Afyon mebusu Kamil Hoca'yı Alemdağı'ndaki barınağa götürmek üzere emir aldık. Şeyh Ata ile Mehmet Akif kucaklaşırken; Akif, şeyhin boynuna sarıldı:

“Şeyhim, Ankara'dakilere selamdan, duadan başka diyeceğin var mı?” سوالini sordu.

Şeyh Ata:

“Buradaki vazifem tamamlandığı an aranızdayım İnşallah!” der. 19 Mayıs 1920'de Ankara'ya ulaşan Akif, önce Konya'ya ardından Kastamonu'ya gider.

¹³ (Bkz. Selahaddin TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, I. Cilt, s. 142-143)

¹⁴ (A.g.e, s. 280)

Milli Mücadele’de çerağ misali toplumu aydınlatan ve bilinçlendiren, halka kılavuzluk yapabilecek iman erleri çoktur. Denizli Müftüsü Hulusi Efendi bu erlerden biridir. O, Anadolu'nun işgali üzerine cihadın farz-ı ayn oluşu fetvasını verir. Hulusi Efendi, bir sabah Ulu Camii’de sabah namazından sonra sancak-ı şerifi çıkarır ve şunları söyler:

“Hemşerilerim, şimdi İzmir’i Yunan askeri işgal etmiştir. Bu işgale muhalefet ve düşmanın taarruzuna karşı koymak lazımdır. İşgal edilen memleketler halkının silaha sarılması ve savaşması farz-ı ayn, uzak memleketler halkı için farz-ı kifayedir. Fetva veriyorum; silah ve cephane azlığı veya yokluğu hiçbir zaman mücadeleye engel teşkil etmez. Elinizde hiçbir silahınız olmasa dahi, üçer taş alarak düşman üzerine atmak suretiyle mutlaka karşı koyunuz...”¹⁵

Mehmet Akif, Anadolu’ya geçince ilk önce Balıkesir’e gider. Camilerde vaazlar verir, halkı kurtuluş için harekete geçmeye çağırır. Kurtuluş mücadelesi esnasında, örgütlü bir güç olan Kuva-i Milliye’yi destekler. Akif’in kurtuluş mücadelesindeki çabası “Dar’ul Hikmet’ül İslamiye”deki görevinden azledilmesine yol açar. O, bu azle rağmen çalışmalarına kararlılık ve azimle devam eder ve bir süre sonra İstanbul’a döner. Halktaki uyanış ve direniş şuurunun dalga dalga yayılışını dergisinde detaylıca yazar. Hindli bir Müslüman olan Hüseyin Kıdvay’ın Anadolu mücadelesi üzerine yazdığı güzel eserini Türkçeye tercüme eder. Çoğalttığı nüshaları bütün Anadolu’ya dağıtır.

İslami şahsiyetin şekillenmesinde “iman-amel” bütünlüğü şarttır ve her Müslüman bu bütünlüğün değer ve lüzumunu bilmelidir. Mehmet Akif, bu bilince sahip biridir. İman aşkı, özgürlük arzusu, kalbi hisler ve sıcak gelişmeler Akif’i yeniden Anadolu’ya yöneltir. Akif, bu yöneliş üzerine Anadolu’daki mücadeleye fiili olarak katılmayı kararlaştırır ve bu düşüncesini Eşref Edip’le¹⁶ şu cümlelerle paylaşır:

“Artık burada duracak zaman değildir, gidip çalışmak lazım. Bizim tarafımızdan halk, tenvire ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar. Mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara’ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sen de idarehanenin işlerini derle topla. Sebilürreşad klişesini al, arkamdan gel. Meşihat’takiler ile de temas et. Harekât-ı Milliye aleyhinde bir halt etmesinler.”¹⁷

Akif, 9 Mayıs 1920’de Ankara’ya ulaşır, önce Konya’ya ardından Kastamonu’ya gider. Çeşitli toplantılarda ve cami kürsülerinde İslam âleminin içine düştüğü içler acısı hali gözler önüne serer, mücadelenin gerekliliğinin anlatır ve gaflette olanları uyandırma çabasını

¹⁵ Cemal Kutay, *Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, ABM Yayınevi, 2013, s.30–31.

¹⁶ Eşref Edip, II. Meşrutiyet ile Cumhuriyet Dönemi’nin tanınmış dergilerinden Sebilürreşad’ı yayımlayan gazeteci yazardır. Mehmet Akif Ersoy’un yakın arkadaşlarından birisidir

¹⁷ Eşref Edip, *Mehmet Akif-Hayati ve Eserleri*, İstanbul 1962, s.139.

sürdürür. Bu çerçevede Akif'in vaazları oldukça tesirli olur. Burada verdiği vaazları binlerce, nüsha çoğaltılarak Anadolu'nun her tarafına gönderilir.

Milli mücadele yıllarında Mehmet Akif'in vaazları, iman ve ümid aşılama noktasında şiirlerinden daha tesirli olur. Böylece iman evi, gönül sevdası, mü'min meclisi olan cami ile cihadın kıvamına eriştiği cephe arasında sağlam bir bağ kurulur. Akif'in en etkili ve tesirli vaazı, Kastamonu Nasrullah Camii'nde yaptığı vaazdır.¹⁸

...

Gelişmeler, şartlar ve süreç doğal olarak, Mustafa Kemal'i Anadolu'daki mücadelenin başına geçmesine zemin hazırlar. Mustafa Kemal ve Mehmet Akif, birlikte anıldığı zaman, zihinde hemen iki portreli bir tablo canlanır:

Kurtuluş Mücadelesinin ilk demlerinde her yönüyle fikir birliği içinde olan; ama sonradan eksi ve artı kutup misali zıtlaşan iki portre... İki portre arasındaki kısa süreli fikir ve mücadele birliğini sağlayan etkenler şöyle zikredilebilir:

1- Her ikisi de memleketi işgalden kurtarma niyetiyle Anadolu'ya koşmuştur.

2- Her ikisi de milletin, halkın tutunduğu yegâne ipin İslam olduğunu bilmektedir, sinelerden gürül gürül taştan coşkunun kaynağını İslam olarak görmektedir; bu sebeple her ikisi de vaaz, hutbe ve bildirimlerin tümünde dini hususları ön planda tutmaktaydılar.

3- Havas-avam, erkek-kadın, genç-yaşlı gibi onlar da başta “İslam Birliği”nin korunması ve vatan toprağının düşmandan izalesini hedeflemişlerdi.

4- İki de Osmanlı İdaresini kabul etmekte ve bunu dile getirmekteydiler. Hatta Mustafa Kemal, bildirimlerde “Hilafet Merkezi”ne bağlılığını sık sık ifade ederdi.

Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadelenin sıcak atmosferinde Akif gibi samimi Müslümanların inanç ve ideallerine mutabık bir portre çiziyordu... Acaba o esnada sergilediği tutum, onun şahsiyetinin gerçek yansıması mıydı; yoksa ileriye yönelik hesaplar için bir manevra mıydı? Bunu zaman gösterecekti. İlk anlardaki bu zahiri uyumdandır ki; Akif, Mustafa Kemal'in öncülüğündeki Milli Mücadele saflarına şevkle katılır ve belli bir süre onunla yoluna devam eder.

Akif, “İkiyüzlülük nedir?” bilmezdi. Onun nazarında hakikat tek idi. Bu hakikatin öz kaynağı İslam'dı. Akif'in şahsiyeti, politik dönemliklere müsaade etmezdi. Onun dış dünyası, iç dünyasının aynasıydı. İncancını amel olarak yaşardı. Hüsn-i niyetle hareket ederdi. Milli Mücadele, saflarına katılan herkesin kendisi gibi samimi olduğuna inanırdı.

---

¹⁸ Vaazın tamamı için bkz. Ersoy, Mehmet Akif, Hutbeler(Sadeleştirilen Maruf Evren), Anadolu Yayınevi, İstanbul 1982, s. 22-23.

Kastamonu'da bir müddet kalan Akif, Ocak 1921'de Ankara'ya döner. Ankara'da “Taceddin Dergâhı”nda misafir olarak kalır. Akif, burada kaldığı süre içinde saygı görmüş, sözü dinlenilmiş; hatta ona danışıp fikirlerinden çokça istifade edenler olmuştur.¹⁹

Mehmet Akif, Milli Mücadele boyunca zafere dair inancını yitirmemiş; ümitvar bir halde azimle hareket etmiştir. Taceddin Dergâhı’nda olduğu bir esnada, düşmanın Ankara'ya iyice yaklaştığı haberi gelir. Bu haber, onu sarsmaz; manevî cephesini zinde tutan dinamiklerin sağlamlılığı içinde en ufak bir tereddüt geçirmez ve korku belirtileri oluşmaz. Çevresindekilere bıkmadan iman, ümit, cesaret aşılar, telkinlerini bu yönde arttırırdı:

“*Cihan yıkılsa emin ol bu cephe sarsılmaz.*”²⁰ mısrasıyla biten şiiri bu esnada yayımlanır.

Mehmet Akif, Ankara'ya ilk gelişinde Mustafa Kemal'le Meclis girişinde karşılaşır. Mustafa Kemal, ona:

“*Sizi bekliyordum efendim, tam zamanında geldiniz, şimdi görüşmek kabil olmayacak. Ben size gelirim.*”²¹ der. Her yönüyle dikkat çekici bir tavır ve enteresan bir söyleşi...

Akif'in Mustafa Kemal ile ikinci görüşmesi 24 Aralık 1920 Kastamonu dönüşü vuku bulur. Mustafa Kemal, Akif ve yakın arkadaşı Eşref Edip'le İstasyondaki küçük odasında görüşür. Mustafa Kemal'in Akif'e söyledikleri kayıtlarda geçen şekliyle şunlardır:

“*Kastamonu'daki vatanperver mesainizden çok memnun oldum. Sevr Muahede'sinin memleket için ne kadar feci bir idam hükmü olduğunu Sebilürreşad kadar hiçbir gazete memlekete neşredemedi. Manevi cephemizin kuvvetlenmesine Sebilürreşad'ın büyük hizmeti oldu. Her ikinize de bilhassa teşekkür ederim.*”²²

Mehmet Akif, bir süre sonra Burdur Milletvekili olarak Meclis'e girer. 23 Nisan 1920'de açılan ilk TBMM'nin açılış merasimi dahi, Anadolu'da işgale karşı verilen mücadelenin İslami bir kıyam olduğunun yansımasıdır. Bu açılış merasimi, zafer akabinde halkın “İslami bütünlük” içinde iman ilkelerine dayanmış bir yönetim isteğinin en belirgin görüntüsüdür. Nitekim TBMM, 23 Nisan Cuma günü, Cuma namazının akabinde açılır. Açılışın bu güne ertelenmesi; bugünün hayrından istifade etmek, açılıştan önce muhterem mebusların hepsiyle Hacı Bayram Veli Camii'nde Cuma namazı kılmak, Kur'an'ın nurundan ve kılınan namazdan feyizlenmek içindir. Namazdan sonra “Hilye-i Saadet” ve “Sancak-ı Şerif” eşliğinde Meclis binasına gidilir. Binaya girmeden önce dualar edilir, salâvat-ı şerife getirilir. Allah'ın razılığı ve erişilen zafer nimeti için şükran ifadesi olarak kurbanlar kesilir. Aynı gün Ankara valisinin

¹⁹ EKİZ, Osman Nuri, *Mehmet Akif ERSOY*, Toker Yayınları, s.33

²⁰ “Berlin Hatıraları” adlı şiirden

²¹ Sarı, İbrahim, *Mehmet Akif Ersoy*, Net Medya Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 46.

²² Efe, Adem, “Uzun Soluklu İslâmcı Bir Dergi: Sebilürreşâd”, *Marife*, yıl: 8, sayı: 2, güz 2008, s. 155-178

tertibiyile “Hatim” ve “Buhari Şerif” okutulur. Bilahare yeri-göğü inleyen tekbir sesleri arasında TBMM açılır.

İlk meclisin merkez listesi incelendiği takdirde “İdari Sistem”in kimliğinin nasıl olacağı noktasındaki çerçeveyi net olarak ortaya koymaktadır: İslam Cumhuriyeti!

İlk mecliste dini temsil eden şahıslar yoğunluktadır: 21 Müftü, 2 Âlim, 2 Kadı, 2 Din dersi muallimi, 2 Vaiz, 6 Medrese mezunu ve 7 tarikat Şeyhi.

Tablo bir bütün olarak değerlendirildiğinde Milli Mücadele ancak “İslam etkeni” baz alınarak izah edilebilir. Anadolu'daki şanlı direnişe, Cezayir'den Hindistan'a kadar uzanan İslam coğrafyasından dolayı-dolaysız bir destek vardır. Öyle ki, Anadolu'nun işgaliyle birlikte “İslam Dünyası'nda her an genel kıyam hareketlerinin başlaması” ihtimalini değerlendiren işgal devletleri, vuku bulması mümkün infial ve şiddet içerikli tepkilerin korkusunu enselerinde hissediyorlardı.

Mustafa Kemal, İstanbul işgal edilince “Heyet-i Temsiliye” namına İslam âlemine (17 Mart 1920 tarihli) bir beyanname yayınladı. Bu beyanname ile “Halifelik merkezinin işgal vesile edilerek İslam etkeni harekete geçirilmek” istenir. Böylece Temsil Heyeti, dış ilişkilerinde halifelik makamına ve diğer Müslüman ülkelerin yardımına güvendiğini ortaya koyar ve genel bir İslami ayaklanmayı göz ardı etmez. Mehmet Akif'in girişimleriyle “İslam Kongresi”nin toplanması düşüncesi ve bu yöndeki projeler, “Müslümanların selameti ve İslami bütünlük için sarf edilen gayretleri sağlam bir zemine oturtma” amaçlıdır.

Milli Mücadele, büyük bir çaba, bağlılık ve samimiyet içinde ilerler. Mücessemleşen iman ruhu ve cephedeki direniş Müslüman halkı coşturmakta ve düşmanı memleket topraklarından kovmak için tek yumruk haline getirmekteydi. Nihayetinde iman dolu göğüslerden ilham ve cesaretini alan yumruk, haçlı ruhunu diriltme çabasındaki düşmanın beynine bir balyoz misali iner ve biiznillah ümit edilen zafer kazanılır.

Anadolu'da neşvünema bulan, kısa sürede zafere götüren ve sonrası için Cezayir'de Emir Abdülkadir'in, Libya'da Ömer Muhtar'ın şan ve şeref dolu iman kavgasında ilham kaynağı olan direniş hareketi için “Milli Mücadele” olarak isimlendirildi?

Buradaki “milli”likten kasıt; tarih kitaplarında geçtiği veya zihinlerde yer ettiği gibi nasyonalizm (ırkçılık) ile eşanlamli kullanılan olan “ulusçuluk/milliyetçilik” midir?

Yoksa işin aslı başka midir?

“Kurtuluş Savaşı” veya “Bağımsızlık Savaşı” gibi devrinden sonra ve belli ölçüde ideolojik içerikli isimlendirmelerin yanı sıra Milli Mücadele, Milli Mücahede, Milli Cihad Milli Cidal, Milli Kıyam, Milli Hareket ve İstiklal Harbi gibi isimlendirmeler de kullanılmıştır. Bu isimlendirmeler arasında “**Milli Mücadele**” bariz bir şekilde öne çıkar.

Çünkü bu isimlendirme, devrini ifade kuvveti açısından kayda değer bir söyleyiştir. “Millet” kavramı Kur'an-ı Kerim'de, “Din, Şeriat” manalarında zikredilmektedir:

“De ki: Hayır! (Biz) Hanif olan İbrahim milleti (dini)ne (tabi oluruz)...” (Bakara: 135)

“İyilik eden bir kimse olarak kendini Allah'a teslim eden ve Hanif olarak İbrahim'in millet (şeriat)ine tabi olan kimseden, din bakımından daha güzel kim olabilir...” (Nisa: 125)

“Küfür tek millettir” (Hadis-i Şerif)

Lugat'ta “millet”in tanımı şöyledir:

- 1- Din, inanç, ilahi hükümlerin tamamı, şeriat
- 2- Bir din veya mezhebe tabii olanların tamamı, ümmet.
- 3- Topluluk, cemaat...
- 4- İnanç, ortak tarih, dil, gelenek, kültür, ideal ve vatan birliği olan topluluk, kavim.^{23, 24}

Ayet, hadis ve sözlükte geçen manaları çerçevesinde dönemin Anadolu insanının içinde bulunduğu durum, inanç ve yaşam kültürel ve sosyal bir açıdan ele alınırsa ‘Millet’ tanımından şu anlaşılır: Mücadele, “İslam Milleti”nin mücadelesidir ve “Milletimiz”le “Müslüman toplum” kastedilmektedir.

Özgürlük sevdası işgale karşı Anadolu'ya dalga dalga yayılır ve Müslüman halkı kıyama sevk eder. Mücadele giderek bir dalgakırana dönüşür, zafere giden yolu açar. Nihayetinde Anadolu'nun şehid kanlarıyla sulanan toprakları düşman necasetinden temizlenir, bağımsızlığın nişanesi olarak ilk meclis açılır. Yeni devletin temelleri atılır. Sıra, o zor ve heyecanlı günlerin manasını, imanlı havasını terennüm ederek kalplere cesaret ve şevk vererek bir marş yazmaya gelir.

Kasım 1920'de “İstiklal Marşı” için bir müsabaka açılır. Birinciliği kazanana beş yüz lira mükâfat verileceği duyurulur. Yarışmaya oldukça fazla katılım olur. Yarışmaya gönderilen şiir sayısı 724'tür. Seçici Kurul, bunlardan yedisini beğenir. Lakin beğenilen yedi şiir de bekleneni yansıtmaktan uzak; şiirsel ve mana açısından basittir. Mehmet Akif, yarışmaya ilk anda iştirak etmez, hatta bu yönde bir girişimi dahi olmaz.

Mehmet Akif, ümit, iman ve kararlılığını yazıları, konuşmaları ve yaşayışıyla içselleştirir. Yüzyılların biriken ızdırap ve çilelerini bütün ruhuyla hisseder. “İslam Birliği” aleyhindeki faaliyetler, işgalci güçler ve çapulcu sürülerine karşı durur. O, göğsünü imanına siper eden örnek bir şahsiyettir.

Dönemin Ankara'sında “kendisi ihtiyaç içinde olduğu halde” elde avuçta olanı infak edecek bir fedakârlık abidesidir. Paltosunu bir fakire vermiş ve kışın ayazında paltosuz kalmıştır. İşte halkın şanlı direnişine, mücadelenin seyrine, imanın haykırışına şahid olacak,

²³ Bu mana, 19. yüzyıldan itibaren kullanım özelliği kazanmıştır.

²⁴ Bkz. Büyük Türkçe Sözlük, Mehmet DOĞAN

Bkz. Osmanlıca-Türkçe Lugat, Abdullah YEĞİN, Hizmet Vakfı Yay

yeni şiiri terennüm edecek, mısralara o ruhu canlı bir tablo misali üfleyecek Akif idi. Tüm bunlar bilindiği için Akif'in yarışmaya katılması için çareler aranır. Maarif Vekili Hamdullah Suphi, bu konuda yoğun çaba harcar. Yapılan müracaata karşılık Akif:

“Ben bu yaştan sonra yarışa mı çıkacağım, ayıp değil mi?” der.

Hasan Basri ÇANTAY, İstiklal Marşı'nı yazmaya ikna için denemedik yol bırakmaz; bunun üzerine Mehmet Akif, maddi bir karşılık almamak üzere Marşı yazmayı kabul eder.

Mehmet Akif, vekilliği süresince mecliste hiç konuşmaz. Yazdığı İstiklal Marşı, onun yerine konuşur. Akif'in söylemek istediğini zaten en tesirli bir şekilde bu şiirde söyler. İstiklal Marşı, ilk okunduğunda coşkuyla karşılanır, üç kez okunur. Bütün mebuslar ayakta dinler. Bu coşkuyu Eşref Edip TERGAN şu cümlelerle anlatır:

“İstiklal Marşı” öyle bir bütündür ki, halkın tümünün gönül hoşluğuyla kabullendiği unsurları içinde barındırır. Akif, böyle bir gaye için onu yazmamıştı. O sadece düşündüğü, inandığı gibi yazmıştır. Hasta döşeginde olduğu zaman İstiklal Marşı'ndan bahsedilmiş ve Akif heyecanlanmış, yerinden doğrularak şunları söylemişti:

“İstiklal Marşı... O günler ne samimi, ne heyecanlı günlerdi! O şiir, milletin o günkü heyecanının bir ifadesidir. Bin bir fecayi karşısında bunalan ruhlarını, ızdıraplar içinde halas dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hatırasıdır. O şiir bir daha yazılamaz. Onu kimse yazamaz. Onu ben de yazamam. Onu yazmak için o günleri görmek, o günleri yaşamak lazım. O şiir artık benim değildir. O, milletin malıdır. Benim millete karşı en değerli hediyem budur.”²⁵

Mehmet Akif'in şiiri “İstiklal Marşı” olarak kabul edildikten sonra kanuni mecburiyet öne sürülerek söz konusu para Akif'e verilir. O da hiç bekletmeden bu parayı elden çıkarır. Bu konuyla ilgili şu tespitler yapılır:

“Akif, bu parayı Sarıkışla Hastanesi'ndeki yaralı gazilere hibe etmiştir.”²⁶

“Akif, bu parayı fakir kadın ve çocuklara iş öğretene Darü'l-Mesai'ye tahsis etmiştir.”

*“Akif, bu parayı **fakirlere** dağıtmıştır.”*

Akif'in oğlu Emin ERSOY ise şunları söyler:

“Mehmet Akif, böylece İstiklal Marşı'nı meydana getirmişti. Muvaffakiyeti, 500 lira nakdi bir mükâfatla taltif edilmişti. Babam bu esnada 500 liraya cidden muhtaç bir adamdı. Fakir idi. Parası yoktu. Lakin malum olduğu gibi gönlü çok zengin idi... İyi biliyorum ki, babam bu parayı almadı, onu Kızılay'a terketti...”²⁷

...

²⁵ Eşref Edip Fergan, *Mehmet Akif*, s.90,1938

²⁶ Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1975, s. 129

²⁷ Ersoy, Emin, *Babam Mehmet Akif*, Kurtuba Kitap, Ankara 2010, s. 88

Burada “İstiklal Marşı” ile ilgili birkaç hususu zikrederim:

1. Akif’le fikri planda zıt ve ırkçı bir şovenist olan, bir dönem Türkçülüğü gaye edinen Türk Ocağı’nın başkanlığını yapan Hamdullah Suphi, “İstiklal Marşı”nı niçin ısrarla Mehmet Akif’in yazmasını istemiştir?

Hamdullah Suphi, aralarındaki bu belirgin görüş farklılığına rağmen, Akifi şahsiyetinden dolayı hep takdir etmiş, onu benimsemiş ve İslamcı kimliğiyle kabul etmiştir. Kendisi bu gerçeği Maarif görevinden ayrıldıktan sonra bir komisyona kendisiyle ilgili bir rapor üzerine konuşurken şunları dile getirir:

“Bütün milletim arasında geçirdiğim hayatta muayyen itikada malik olanlara dindarane hürmet göstermişimdir. Misal olarak söylüyorum. Aranızda Burdur Mebusu Muhteremi Mehmet Akif Bey’le ben birbirine mütenakız görülen bir yolda senelerce çarpıştık. Kendileri milliyetperverliğin daima aleyhinde enfes şiirler yazmışlardır.” Hamdullah Suphi’nin bu sözlerine Mehmet Akif:

“Ben kavmiyet aleyhinde bir adamım, milliyet aleyhinde değil” cevabını veriyor. Hamdullah Suphi de: “Evet, efendim kavmiyet aleyhinde!” diye tasrih ediyor.”²⁸

Hamdullah Suphi, böyle bir işi ancak Akif’in başaracağını bilmekte ve ondan başka bu marşı yazmaya kabil birini göremediği için İstiklal Marşı’nı onun yazmasını ister. Bu şiirde Akif, iman ve imanın verdiği ümit ve cesaretle haykırır, kükrer, gürlür. Çünkü Akif, şiirini “davasına adanmış” İslamcı bir şairdir. Halkın kahramanlık mücadelesine ancak o tercüman olabilirdi. Yoksa ideolojik kaygılarla yazılan şiir sloganik, cansız, kuru olmaktan öteye gitmez. “Onuncu Yıl Marşı” gibi azınlık bir kitlenin dilinde kuru bir gürültü olarak kalırdı. Kimi zaman cılız ve yersiz itirazlara hedef olsa da “İstiklal Marşı” imanı bünyesinde taşıyan bir toplumun şevkle kabul ettiği bir terennümdür.

2. “O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;

Hakkıdır, Hakk’a tapan, milletimin istiklal”

Mısralarında ve diğer mısralarda geçen “millet” kavramı neyi ifade etmektedir?

Anadolu’da verilen mücadele topyekûn bir halkın mücadelesidir. Bu halk, Müslüman fertlerden müteşekkil bir halktır. Bu halk; Türk, Kürd, Zaza, Çerkez, Laz ve Arap ayırdı yapmadan cihad meydanına koşan mü’min insanlardı. Direnişleri İslam adınaydı. Zaferi hep birlikte kazandılar. Elbette böyle bir destana ayna olacak mısralar, onları anlatacak... “Millet” kavramı ile kastedilen de şahsiyetini ve yaşayış şeklini iman potasında eriten ve mü’min bir kimlik olarak beliren Müslüman toplumdur.

Hilal, İslam’ın kuşatıcılığını ve haçlı zihniyetle savaşı anlatan bir sembol ve nişanedir.

²⁸ Mustafa BAYDAR: Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları, İst.1968,s.119

Hürriyet ve İstiklal, bütün bağlardan arınarak Allah'a kul olmakla gerçekleşir. “Küfür tek millet” ise “Hakka tapan millet de tek millettir.” Yani onlar, İslam Milleti’dir.

“**İman dolu göğüs**”, Allah ve Peygambere selim bir kalp ve itaatle teslim olmanın tezahürüdür.

“**Şehidlik**”, “Müslüman’ım!” diyen herkesin erişmek istediği en büyük payedir. Ölümü öldüren ölümsüzlük ve Allah yolunda hoşnutlukla adanmaktır.

“**Ma'bed**”, İslam Devleti'nin üssü'l esası, karargâhı, cemaatleşme şuurunun oluşum yeri ve birliğinin teşkil ettiği mekândır.

“**Ezanlar!**” İslami şiarlardan... Bir toplumun Müslüman olup-olmadığının alamet-i farikası...

İstiklal Marşı, bu kavramlar eşliğinde bir mana ve güzellik elbisesine bürünür. Şahsiyetinin her cephesiyle İslam'a teslim olmuş, imanı ülkü edinmiş Akif gibi bir dimağdan İslam'a aykırı manaların hissettirilmesi mümkün değildir. Sonraki evrelerde, İslam'a karşı cephe alan laik yönetimden kaçarak hicreti seçmesi Akif'in tercih adresi için yeterlidir.

3. Kur'an-ı Kerim'de, toplumların “dillerinin ve renklerinin farklılığı”nın sebebi Allah'ın ayetlerinden ve insanlığın kabile ve kavimlere ayrılması, “anlaşıp kaynaşma vesilesi” olarak zikredilir.²⁹ Peygamberimiz Hz. Muhammed(s.a.v.), “kişinin mensup olduğu ırkı inkârını” reddettiği gibi “Kişinin ırkıyla ilgili her türlü övücü” de İslam dışı bir asabiyet olarak ilan etmiş ve böylesi bir övücü yasaklamıştır. İnsanın cinsiyeti, aşireti, sıhhati ve siretini tayini etmesi onun ihtiyarı dışındadır ve bu konuda bir dahli de mümkün değildir. O halde kişinin dâhil olmadan ona Allah tarafından verilmiş ‘cinsiyet, mensubiyet, renk, güzellik ve çirkinlik’ gibi konularda övünmesi ve üstünlük taslaması abestir. Kemale âşık olan insan, şahsi hasselerde mükemmele ulaşmayı arzuladığı gibi çevresi, kavmi ve toplumunun da mükemmele ulaşmasını ister. Siyasi, ekonomik, ilmi ve teknolojik alanda terakkiyi istemek bir erdem ve bu yönde gayret, bir fedakârlıktır.

İslami düşünce ve Allah'ı razı etme bilinci Mehmet Akif'in şahsiyetine gergef misali işlenmiştir; bu sebeple en bağınaz hasımları dahi Akif'i bir “İslam şairi” olarak kabul eder. Akif, şu mısralarına düşünce atmosferinde hakikat yağmurunu damla damla içirmiştir:

Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam

Bağlamak lazım iken, anlamadım- anlayamam

Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize!...

Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize?

Birbirinden müteferrik bu kadar akvamı,

Aynı milliyetin altında tutan İslamı

²⁹ Hucurat Süresi, Ayet-i Kerime Meali'nden İktibasen

Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir.³⁰

....

Fıkr-i kavmiyeti te'lin ediyor Peygamber...

Yukarıdaki mısralarda Mehmet Akif'in ırkçılığı besleyen kavmiyetçilik fikrine karşı net bir karşı çıkış sergiler. O halde onun aşağıdaki mısralarını İslam'ın düşünce çerçevesinde nasıl değerlendirebiliriz?

“Kahraman ırkıma bir gül ne bu şiddet, bu celal!

Ebediyyen sana yok ırkıma yok izmihlal”

Mehmet Akif, İttihat ve Terakki döneminde, genel merkez üyelerinden Ziya Gökalp ve arkadaşlarının “Türkçülük” fikrini yaymaya çalışmalarını çok tehlikeli bulur. Akif, selamet gemisi olarak Müslümanlar arasında kavim ve ırk farkı gözetmeyen bir “İslam Birliği” idealine sarılır. Bu bağlamda “Ümmet!” şuuru içinde İslam birliğini isteyenlerle fikri planda bir araya gelir. Cemaleddin Afgani, o dönemde “İslam Birliği” idealinin önemli ismidir. Afgani, Afganlıdır. Bu ülke, bir İslam ülkesidir ve ırk noktasında bir iddia ve amaç gütmmez. Aynı şekilde Said-i Nursi bir Kürd ve Mehmet Akif bir Arnavut'tur. İslam Birliği, düşüncesi bunlar gibi ırk ve kavim iddiası ve ırkçılık hedefi gütmeyen samimi ve bilinçli isimler tarafından savunulmuştur.

İrkçilik, hangi kavim ve millet adına olursa olsun İslami düşünceye zıt bir tavidir. Mehmet Akif, bu bilinçtedir ve ırkçılığı temel alan Türkçülüğün zararlarını şöyle dile getirir:

Cemiyete bir fırka dedik, tefrika çıktı;

Sapsağlam iken milletin erkânını yıktı

“Turan ili” namıyla bir efsane edindik;

“Efsane, fakat gaye!” deyip az mı didindik?

Kaç yurdu feda etmedik artık bu uğurda?

Elverdi gidenler, acıyın eldeki yurda!³¹

Mehmet Akif, ırkçılığın her çeşidini kesinlikle reddeden bir inanç sahibiydi. O, kabul etmediği mevhumların idrakinde biriydi. Böyle bir adam, gerçekten kendisiyle çelişebilir mi? O halde sorumuza konuyla ilgili değişik bakış açılarını ele alarak cevap verelim:

*“...Her ne kadar 'Kahraman ırkıma bir gül' ifadesindeki 'ırk' kelimesinde, ırkçı bir anlam çıkarılamazsa da, bir soy kasdı olduğu açıktır. Toprağı vatan tanımlaması içinde ele alınca ister-istemez ayağı toprağa basan bir düşünceye varılmaktadır. Bu ise M. Akif'in daha önce mümkün olduğunca kaçındığı bir tanımlama olarak kabul edilebilir...”*³²

“Mehmet Akif'e ait olduğu iddia edilen şu mısralara dikkatle bakınız ve düşününüz:

³⁰ Bkz. “Fatih Kürsüsü'nde”, *Safahat*, s. 219-221.

³¹ Ersoy, Mehmet Akif, “Hala mı Boğuşmak”, *Safahat*, s. 512.

³² Mehmet DOĞAN, Camideki Şair, s.88

Kahraman ırkıma bir gül... ne bu şiddet bu celal?

...

Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlal

Her iki mısradaki zikredilen ve 'milletime' olması gereken 'ırkıma' tabiri tahrifatçıların mahareti sonucu ortaya çıkmıştır. Yani Akif'in İstiklal Marşı tahrif edilmiştir. Şiir o zamanın hızlı Türkçülerinden Hamdullah Suphi TANRIÖVER tarafından tahrif edilmiş ve Meclis'te o şekilde okunmuştur."³³

*"... Akif burada, Anadolu'nun göbeğinde yazdığı bu şiirde artık tamamen milliyetçidir, Müslüman Türk milliyetçisidir. 'Millet' ve 'İrk' kelimesinden Müslüman Türk Milleti'ni, Türk ırkını kastettiği meydandadır. Büyük iftihar ve şerefle 'milletim', 'ırkım' dediği milletidir, asli Türk ırkıdır."*³⁴

Mehmet Akif gibi "sözünün eri", "davasının neferi", "tavizsizliğin modeli" bir şahsiyeti, kişiliğine yakışmayan söz ve davranışlarla nitelenmekten imtina ederiz.

"Millet, İrkçılık ve İslam Birliği" kavramlarına Akif'in nasıl baktığı, gördüğü ve yaklaştığı belgeler, deliller, anlatımlar ve Akif'e ait mısralarla açık ve nettir. 1920'den itibaren dini değer ve motiflere; İslami şahsiyetlere yönelik gittikçe hız kazanan bir karalama, tahammülsüzlük, yozlaştırma ve sindirmenin grafiksel bir analizi yapıldığında Mehmet Akif'in bundan nasibini almamış olması uzak bir ihtimaldir. Kaynaklar incelendiğinde; "İstiklal Marşı"nın kabul edildiği esnada Akif'in hazır bulun(durul)madığı ve TBMM'de ise milli marş olarak okunduğunda başını masaya gömmüş bir vaziyette dinlediği görülecektir.

Acaba Akif, başını önüne niçin eğmiştir?

Anlatıldığı gibi mahcubiyetinden mi?!..

Akif'in 1924'ten sonra sessizliğe bürünmesi, "İslam Birliği"ni görme ümidinin tükenmesi, isteği dışında memleketini terk etmesi, tevdi edilen Kur'an-ı Kerim Mealini yazma işinden bir süre sonra el çekmesi... Tüm bunlar bizi Mehmet Akif'in hayat felsefesine zıt olan anlatımları hiçbir zaman tasvip etmediği, seçmediği ('ırkım...' gibi) gerçeğine götürmektedir. Bu bağlamda söz konusu mısralarda geçen 'ırk' kullanımlarının Mehmet Akif'e ait olmadığı yönünde tercihimizi kullanıyoruz.

Mehmet Akif'in Ankara'da kaldığı dönemde marş olarak yazdığı "Ordunun Duası" adlı şiirde geçen: "**Türk eriyiz, silsilemiz kahraman**" mısrası bir reaksiyon olarak önümüze sürülse, buna cevabımız şudur; söz konusu şiirde geçen şu mısraları da görmek lazımdır:

Ordunun duası,

Yılmam ölümden, yaradan, askerim;

³³ Hüsnü AKTAŞ, Tevhid Dergisi "İstiklal Marşı Tahrif Edilmiş" isimli makalesinden

³⁴ Eşref Edip, "Mehmet Akif" s.590

**Orduma, “gazi” dedi Peygamberim.
Bir dileğim var, ölürüm isterim;
Yurduma tek düşman ayak basmasın**

...

**Âmin! desin hep birden yiğitler
“Allahu Ekber!” gökten şehitler
Âmin! Âmin! Allahu Ekber**

Ordunun Duası adlı şiir bütünüyle ele alınırsa “İslami düşünüş”e zıt bir anlatım ve çağrışım taşımadığı görülecektir. Batı emperyalizmiyle mücadelede “İslam Birliği”nin merkezi olarak 1920 öncesi Osmanlı'yı gören Akif, 1920'den sonra mücadele merkezi olarak bağımsızlık ve kurtuluş mücadelesini kazanan Türkiye Cumhuriyeti'ni görmektedir. Dolayısıyla Akif, bu şiirde İslami bütünlük içinde daha özel olan bir toplumu, kavmi ön plana çıkarmaktadır. Cüz-küll ilişkisi ve ayrılmazlığı içinde bir “kavim-millet” tanımlaması yapılmaktadır. Yoksa “cehalet övücü” ile eşdeğer olan bir “ırk övücü” söz konusu değildir.

...

I. TBMM'ye Burdur Me'busu olarak giren Mehmet Akif, muhalif grup içinde yer almaktadır. İlk etapta Meclis'te bir gruplaşma yoktur. 3 Mayıs 1920'de hem hükümet hem de meclis başkanı olan Mustafa Kemal, o güne kadar düşüncesinde var olan ancak fırsat bulamadığından fiiliyata dökemediği bazı icraatların ilk adımını atar. İleriye yönelik hesapların belirsizliği planlanan icraatlar hakkında endişelere yol açar. Derken, Meclis ikiye bölünür. Muhalif grubu oluşturan mebuslar, gelişmeler doğrultusunda dikta bir rejimin kurulacağını sezinler ve bu paralelde ‘Milli Mücadele’de takip edilen çizgiden sapılmaması, toplumu bütünleştiren hilafet gibi değerlere sadık kalınması ve İstiklal Mahkemeleri'nin kaldırılması yönünde kulis faaliyetleri yürütürler. Aynı şekilde Mehmet Akif de “İslam Birliği”nin adresi gördüğü hilafete ve kimi İslami değerlere dokunulacağı endişesi içindedir.

Milli Mücadele döneminde ve meclisin açıldığı ilk demlerde “Sebilürreşad” dergisini destekleyen hükümetin bu sırada Sebilürreşad'a ihtiyacı kalmaz; çünkü artık zafer kazanılmıştır(!) Dergi, bu gelişmeyle çeşitli zorluklar yaşar.

Muhalefetin iyi niyet çerçevesinde sürdürüldüğü bu dönemde meclis çalışmaları aksatılmadan yürütülür. Lakin Mustafa Kemal, yıllardır tasarladığı projeleri herhangi bir muhalefetle karşılaşmadan itirazsız bir şekilde meclisten geçirmek istemektedir. Mustafa Kemal ve yandaşlarının önerisiyle 1 Nisan 1923'te yeni seçimlerin yapılmasına karar verilir. Akabinde seçimle ilgili bir program yayımlanır. Buna göre; seçimde sadece tespit edilen şahıslar aday olacak. 11 Ağustos 1923'te ikinci TBMM teşkil edilir. Mustafa Kemal'in sinsiliklerini ve toplumsal denge açısından tehlike arz eden fikirlerini icraata dökmesine Akif

dâhil engel olacak bir muhalefet artık yoktur. 27 Mart 1923'te muhalefeti sindirme gayesiyle Trabzon mebusu Ali Şükrü, Çankaya Muhafız Komutanı Topal Osman tarafından öldürülür.

Mustafa Kemal Atatürk, düşüncelerini pratize etmek için şartların oluşmasını, dengenin lehine dönmesini sabırla bekler. İstanbul Hükümeti ve Hilafet Merkezi'ne defalarca bağlılık ve hürmetlerini deklare eder. Mehmet Akif ve onun gibi düşünenlerini inanç ve fikirlerine saygılı davranır. İslami motiflere sahip çıkar. Dine ve dindar halka şefkatle yaklaşır, cami kürsülerinde vaaz verir. TBMM'nin açılışında tamamen İslami merasimler düzenlenir. Hatta tüm bunlar onun emriyle olur. Ne zaman ki zaman akıp iman dolu yürekler cihadı kazanılır, işgal devletleri hezimete uğrattılır o zaman Mustafa Kemal, hükümet başkanı olur. Muhalif grup, çeşitli ayak oyunları ile meclisten uzaklaştırılır. Fikri cephesine hâkim olan eğilimleri bir bir uygulamaya başlar. İstiklal Mahkemeleri'nin kuruluşu ve Takrir-i Sükûn Kanunu gibi tedbirleri muhalefet hatta muhalefet kokusu taşıyan tüm oluşumları en katı ve cebri bir şekilde sindirme amaçlı devreye koyar.

Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve yer yer bazı isyanlar bile Mehmet Akif'in "İslam Birliği"ne olan inancını sarsmazken, Milli Mücadele sonrası Türkiye'nin durumu onun bu yöndeki bütün ümitlerini kırar. Ümide doğru dal budak salan filizler, Mustafa Kemal ve adamlarının İslam'a aykırı olan katı laik uygulamalar karşısında boy veremez... Akif'e göre; artık "Şark Dünyası" bir mecnun, "İslam Birliği" ideali de ulaşılması oldukça zor bir Leyla'dır. Nisan 1922'de yazılan "Leyla" isimli şiir, bu duyguların bir terennümüdür.

Mehmet Akif, Mayıs 1923'te "Sebilürreşad" klişesini alarak Eşref Edib'le beraber İstanbul'a döner. Çünkü Ankara'da yapacak bir şey kalmamış; ünsiyet edeceği şahıs ve mekânlar, "İslam Birliği" ideali ümidinin kırılmasıyla kendisine yabancılaşmıştır. Artık Ankara, Akif'in düşünce dünyasına zıt, müphem bir iklimdir. Bu müphem iklimten sadece iki şey götürür İstanbul'a: İstiklal Madalyası ve Kurtuluş Savaşı hatırası olarak mebuslara hediye edilen silahlardan payına düşen bir tüfek...

Mehmet Emin ERİŞİRGİL, Akif'in Ankara'da kaldığı günleri şöyle değerlendirir:

*"Akif'in gerçekten mütemadi saadet duyduğu devir yalnız İstiklal Savaşı sıralarında, Taceddin Dergâhı'nın bir odasında yaşadığı bir zamandır. Bunun sebebi, dergâh odasının konforu ve manzarası değildir. Çünkü -dergâhta- böylesi şeyler yoktu. Asıl sebep, çok farklı kesimlerden insanların bir düşünce ve ideal birliği içinde Ankara'da bir araya gelmeleri ve birlikte mücadele etmeleridir (Yani birlik havasıdır, vahdet manzarasıdır). Bir başka sebep de, Ankara'da İslamiyet'in ilk dönemlerindeki eşitliğe benzer bir hayatın yaşanmasıdır."*³⁵

---

³⁵ Erişirgil, Mehmet Emin, *İslamcı Bir Şairin Romanı Mehmet Akif*, Ankara, 1956

Sebilürreşad'ın İstanbul'da ilk sayısı 16 Mayıs 1923'te yayımlanır. Akif, İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra Abbas Halim Paşa'nın daveti üzerine Mısır'a gider. İlk iki yazını İstanbul'da geçirir. I. Dünya Savaşı sonlarında yazılan “Asım”ı bastırır. 1925 kışından itibaren tamamen Mısır'a yerleşir.

...

“Mehmet Akif, Mısır'a niçin gitti?” sorusu zihinleri hep meşgul etmiştir.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin, iman davasına ve işgale uğramış diğer İslam ülkelerinin kurtuluşu için önderlik pozisyonundan uzak oluşu ve arzulanayan gayeden çok uzak olması, Mehmet Akif'i büyük bir ümitsizliğe düşürür.

Akif, “İslam Birliği” ideali çerçevesinden hiç çıkmamakla beraber Batı'nın sadece ilim ve tekniğini alma gerekliliğini ve bunu dikkatlere sunan bir yapılanmayı önemsiyordu; ama süreç Akif'in umut ettiği şekilde ilerlemez. İstiklal Savaşı'nı kazanan halk, kazandıran ruh ve imana dayalı ilkeler tamamen unutulur. Yeni devletle birlikte İslam'ı horlayan, dinin toplumsal rolünü inkâr eden, mazi ve tarihe saldıran yıkıcı davranışlar ortaya çıkar. “Atatürk İlke ve İnkılâpları” olarak dikte ettirilen uygulamalara uymak mecburi kılınır. İstiklal Mahkemeleriyle başlayan bir zulüm cenderesi dur durak bilmez. Irk ve rengi fark etmeksizin kim iman hakikatlerini bir kurtuluş reçetesi olarak sunma çabasında olmuşsa çeşitli tazyik ve baskılarla karşılaşır. İslam'a muhalif bu uygulamalara uymayan, karşı çıkan ve başkaldıran Şeyh Sait, Said-i Nursi, İskilipli Atıf Efendi, Erbilli Esad Efendi ve Süleyman Hilmi gibi öncü âlimler ya zindana atılır, ya sürgün edilir ya da darağaçlarında şehit edilir.

Zamanla saldırılar bizzat Akif'in şahsına yöneltilir. Polis takipleri başlar. “Mürteci” ve Mehmet Akif, “İnkılâp düşmanı” muamelesine maruz kalır. Tüm bu olanlar, onu tarifsiz acılar içinde bırakır. Yarın, öbür gün veya gün aşırı kurulan darağaçlarından birisi için kendisine davetiye çıkarılması an meselesiydi. Akif, bu hengâmda Türkiye'de kalmaya imkân göremez. Çünkü güç dengesi her gün onun ve İslami şahsiyetlerin aleyhine bozulmaktadır; bu nedenle Akif'e zillet içinde teslim olmaksızın izzetli bir hicretin yolları görünür. Akif, bu meşum uygulamalarla kırılan ümidini yeşertecek filizlerin neşvünema bulması için HİCRET'i seçer. Mısır, Akif için artık bir MEDİNE olur.

Mehmet Akif, vatanını kendi tercihiyle terk eder ve gurbeti seçer. O, bir daha dönmek üzere Mısır'a yerleşir. Ki yakın dostları bunun sebebi olarak; ‘Akif'in rejim düşmanı ilan edilerek polis takibine maruz kalmasını’ zikrederler. Akif, memleketinden ayrı düşmemek için fedakârlığa hazırdı. Ama ne zaman ki, laik düzen tarafından inanç ve hürriyet umuduna batılı bir anlayışla darbe vurulur; o zaman Akif, ruhen daralır ve vicdanen sıkıntılara duçar olur. İmanın selametini tercih ederek Allah için Mısır'a hicret eder.

Mehmet Akif, Türkiye’de kalsaydı; hiçbir şeye müdahil olmadan sessiz kalmayı tercih etseydi dahi hayatı garanti edilemezdi. Çünkü en yakın arkadaşı Eşref Edip, ‘vatana isyan’dan İstiklal Mahkemesi’nde yargılanır. “Mehmet Akif, niçin gitti? Gitmeseydi ve Türkiye’de kalıp dirensedydi” türünden eleştiriler maruz kalınca onu çok yakından tanıyan M. Ertuğrul Düzdağ, bu minvalde şunları söyler:

“Böyle bir şeyin gerçekleşmesi durumunda bu ilk önce “İstiklal Marşı” ve “Safahat” gibi eserlere zarar verecekti ve dolayısıyla dönemin şartları açısından Mehmet Akif’in Mısır’a gitmesi doğru bir karardır.”

Mehmet Akif, Mısır’a gidiş gerekçesi dostu Şefik Kolaylı’ya şu cümlelerle izah eder:

“Arkamda hafıye gezdiriyorlar. Ben, vatanını satmış ve memlekete ihanet etmiş adamlar gibi muamele görmeye tahammül ediyorum. İştî, bundan dolayı gidiyorum.”

Zulüm-haksızlık karşısında susmak, dilsiz şeytanlaşmadır. Yaşantısının her karesi İslami motiflerle nakşedilmiş olan, şahsiyeti imanın ilkeleriyle örtüşür bir çizgide şekillenen Akif’in karakteristik yapısı yeni yönetimin tasdikçi dalkavuğu olmasına asla müsaade etmeyecek izzet ve şeref taşlarıyla örülmüştü. O, ‘Her gelenin keyfi için İslami değerlere, asil geçmişe sövemezdi.’ Hak adına haksızlığa lime lime edilse de prim veremezdi.

Akif, Türkiye’de kalmış olsaydı; İslamî hayat önüne çekilen setler sebebiyle düşüncesini haykıramaz, inancını yaşayamaz ve gerekenleri yapamazdı. Akif için inançlarından soyutlanmış bir hayat, ölümle eşdeğerdi.

Her biri zulüm çarkının bir dişlisi olup nice mazlumun bedenini dişlileri arasında öğüten İstiklal Mahkemeleri’nin bırakın İslami bir devlete, İslami bir mücadeleye tahammülü olsun; onların pratize edilmeyen, haykırmayan yani ‘kalpte tutunmaya, yer bulmaya çalışan bir inanca’ dahi tahammülü yoktu. Öyle ki, hiçbir zaman siyasi çabalar, sözlü ve fiili mücadeleler içerisinde bulunmayan âlim, şeyh, seyda, yazar, şair, hoca, köylü ve gençler dahi acımasızca katledilir. Haliyle sessiz kalmayı tercih etse de toplumun gönlünde kendisine biçilen değerden ötürü bile rahat bırakılmayacağıının bilincinde olan Akif’in Türkiye’de kalması imkânsızdı.

...

1923’te Mısır’a giden Mehmet Akif, 1924’ün yazında İstanbul’a döndüğünde beklemediği bir teklifle karşılaşır: Diyanet İşleri Başkanlığı, ondan Kur'an-ı Kerim’in tercümesini yapmasını ister. Mehmet Akif, bu teklifi kabul etmez. Aksekili Ahmed Hamdi Bey gibi sevilen ve hatır sahibi dostların aracı kılınması ve ısrarıyla;

“Adına 'meal' denmesi ve Elmalılı Hamdi YAZIR'ın tefsiriyle bir arada basılması” şartıyla kabul eder.

Kur'an-ı Kerim'in tercümesinin mümkün olamayacağı, böyle bir girişime şer'i noktada cevaz verilemeyeceği ve diğer dillere Kur'an ayetlerinin ancak "meal" şeklinde çevrilebileceği hakkında tefsir ve tefsir usulü kitaplarında yeterli bilgi mevcuttur.

Meal çalışması için altı bin lira ayrılmıştı. Söz konusu paranın bin lirası ilk anda Akif'e verilir ve anlaşma imzalanır. Akif, bu iş için -Hilvan'da- aşağı yukarı yedi yıl uğraş verir. 1926 yılı başından fiilen başlayan çalışma 1929'da sona erer.

Mehmet Akif, hazırladığı meali, bir müddet sonra Diyanet'e vermekten vazgeçer ve aldığı bin lirayı iade eder. Meal çalışması ile ilgili haklarını Hamdi Efendi'ye devreder. Daha önce Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderdiği bazı nüshaları da -Meal çalışmasından vazgeçtiğini izhar etmeden yeni eklemeler yapacağı ricasıyla- geri alır. Çeşitli girişimler sonucu bir yolunu bulan Mehmet Akif, tekrar Mısır'a gider. Konu ile ilgili olarak "Kültür Bakanlığı" kayıtlarında şöyle denilmektedir:

"Akif, Laik bir Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması üzerine Mısır'da sürekli olarak yaşamaya karar verdi."

Mehmet Akif, tevdi edilen "Kur'an Meali"ni yazmaktan niçin vazgeçti?

Bu hususta çeşitli görüşler ileri sürülmüş, kişilerin Akifi şahsi nazarlarla fikri cephelerine yakın tutucu izahlarıyla konu muğlak bir hal almıştır. Bu hususla ilgili serdedilen görüşlerden hareketle işin özünü bulmaya çalışalım:

➤ *"... Ertesi yaz İstanbul'a dönünce Diyanet İşleri Riyaseti tarafından Kur'an-ı Kerim'i tercüme etme vazifesi verildi. Akif yıllarca çalıştı. Sonunda bu konudaki ilmi kifayetsizliğini anlayarak vazgeçti..."*³⁶

➤ *"... Beklenmeyen bir anda, pek de bilinmeyen bir sebepten Akif, bu vazifeden affını istedi ve bu iş için aldığı avans parayı da iade etti..."*³⁷

➤ *"... Fakat Allah Kelamı'na karşı duyduğu saygıdan ötürü olacak ki, yaptığı işten memnun olmadı. Bu çalışmadan kendini affettirdi..."*³⁸

➤ *"... Sonra da yaptığı tercümeyi beğenmediğini ileri sürerek göndermedi. İstanbul'a geldiği zaman bu meseleyi sorduk:*

➤ *'Tercüme güzel oldu, hatta umduğumdan daha iyi. Lakin onu verirsem, namazda okutmaya kalkacaklar. Ben o zaman Allah'ımın huzuruna çıkamam ve Peygamber'imın yüzüne bakamam.' Dedi.*"³⁹

³⁶ Yeni Rehber Ansiklopedisi, Mehmet Akif ERSOY maddesi

³⁷ Prof. Dr. OKAY M. Orhan, Mehmet Akif, s.31

³⁸ Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, Toker Yay. s.697

³⁹ Safahat, Mehmet Akif ERSOY, Gonca Yayınevi, Girişi

➤ “...Ancak Mehmet Akif, sonradan bu işten 'muvaffak olamayacağı' gerekçesiyle vazgeçti. Diğer bir kanaate göre de tercümesinin Cumhuriyet hükümeti tarafından Kur'an yerine ibadette ikame edilebileceği zannıyla tercüme teslim etmek istemedi...”⁴⁰

Akif'in ifadesinden anlaşılacağı üzere bu işten niçin vazgeçtiği net ve açıktır. Öyle ki, yazılacak Kur'an meali, Kur'an-ı Kerim'in aslı yerine geçirilmek istenmektedir. Akif, namaz içinde okunan ayetlerin camilerde Türkçe okutulmak için meşum bir hazırlık yapıldığının haberini alır. Gelişmeler de bu haberi doğrular mahiyettedir.

1926 yılında Göztepe Camii'nde Cemal isimli bir imam, cemaate namaz kıldırırken, Kur'an'ın Türkçe mealini okur, cemaatin şikâyeti üzerine görevinden alınır. Milliyet yazarı Ahmed Ağaoğlu, 11 Nisan tarihli yazısında Müslümanlara hücum ederek namazda Türkçe Kur'an okunmasını savunur. Derken bu yönde başlayan faaliyetler 1931'de sonuca ulaşır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle bu yöndeki bizatihi çalışmalar başlatılır. O yıllarda Türkiye'de “dini alanda reform” istekleri pek çoktur. Atatürk de reform yanlısıdır. Ayrıca tahrik edici birkaç kişi, onu bu konuda reform yapması için harekete geçirecek fikirler, beyan eder. Böylesi bir düşünce taşıyanlar, “İslam dinini esamesi okunmayacak şekilde tahrir etmek” arzusunda olan kişilerdi. Konuyla ilgili kimi gelişmeler:

➤ Atatürk, Dolmabahçe'de ilk Türkçe Kur'an okutur.

➤ İstanbul'un büyük camilerinde Kur'an'ın Türkçe tercümesi ile “aşır”lar okunarak bu yöndeki çalışma başlatılır.

➤ 1932 Ramazan'ında Ayasofya Camii'nde Kadir Gecesi okunan Kur'an tercümesi radyoda verilir. Ramazan'ın son cumasında 'Sadettin Kaynak' isimli şahıs, smokinli ve başı açık olarak Süleymaniye minberinde hutbe okur.

➤ Dinde Reform Kanunu hazırlanır. Kanuna esas teşkil eden bazı maddeler:

- 1) *Ezan Türkçe okutulacaktır.*
- 2) *Toplu ibadetlerde okunacak Kur'an, dua, hutbe öz Türkçe olacaktır.*
- 3) *Kur'an'dan seçilecek ayetlerden ahlak, vatana hizmet, çalışma, ilim aşkı, yardımlaşma, temizlik, tarım, sanayi, ticaret, turizm yolu ile Tanrı nimetlerinden faydalanılacak kanunlara saygı olacaktır.*

4) *Kemalist bilginler tarafından hazırlanacak Kur'an özet ve mealine A,B,C,D,E,F,G,H fıkralarında belirlenen ayetler konulmayacaktır.*

5) *Yeni Kur'an özetinden ahiret fikri, adalet; cennet fikri, bu dünyada huzur ve saadet; cehennem, vicdan azabı ve ruhi huzursuzluk olarak vasıflandırılacaktır...*

6) *Hac, yasaktır.*

---

⁴⁰ D.Mehmet DOĞAN, Camideki Şair, s.32

7) *Camilerde Hz. Muhammed, Ali, Ömer... vs gibi Arap ulularının isimlerinin yanına Atatürk'ün ismi ve hizmeti geçmiş Türklerin ismi yazılmalıdır...*⁴¹

...

Mehmet Akif, 1931 yılı Aralık ayı içinde tercüme işinden ve haklarından vazgeçtiğini bildiren kâğıdı imzalar. Diyanet'e gönderdiği elli sahife kadar tercümeyle birçok esaslı düzeltmeler yapacağı bahanesi ile daha önceden geri alır. Sonradan Yozgatlı olan arkadaşı Müderris İhsan Efendi'nin ısrarı ile mealini Mısır'da tamamlar. Hasta döşeginde iken, tamamladığı meal nüshalarını İhsan Efendi'ye teslim eder ve şu vasiyette bulunur:

*“Bu eserin bu haliyle neşredilmesine içim razı değildir. İnşallah iyileşirsem bir daha gözden geçirip düzeltmeler yaptıktan sonra neşrederiz. Hem de ipek kâğıda... Şayet iyileşmezsem, sana vasiyetim bu eseri yakmandır. Böylece ortadan kalkmış olur.”*⁴²

Akif, kendisinden sonra hazırladığı mealin Türkiye Hükümeti'nin eline geçme endişesi taşır. Nitekim sonradan mealin Yozgatlı İhsan Efendi'de olduğunun anlaşılmasıyla Mısır'daki Türk Elçiliği sıkıştırılır, lakin bir sonuç alınmaz.

1961'de İhsan Efendi'nin vefatı üzere oğlu Ekmeleddin İhsanoğlu⁴³; İbrahim Sabri, Osman Saraç ve Ali İhsan OKUR'un hazır bulunduğu bir anda babasının vasiyeti üzere Mehmet Akif'in hazırladığı Kur'an Meali'ni yakar. Bu, kendisinin beyan ve anlatımlarıyla sabittir. Mehmet Akif hazırladığı, mealin yakılmasını iki sebepten ötürü vasiyet etmiştir:

1. *Olabilir ki, eseri tekrar gözden geçirme imkânı bulamaz. Bu haliyle neşredilirse vicdan azabı duyacak.*

2. *Yazdığı meal, Türkçe Kur'an'mış gibi algılanır ve şer'an cevaz verilmeyen bir şekilde ibadetlerde okutulursa, kendisi manevi sorumluluk altına sokulmuş olacak.*

Mehmet Akif, Mısır'daki ilk iki yılını yalnız geçirir. Daha sonra ailesini yanına getirtirir. Bu sıralarda Kahire Üniversitesi'nde Türk Edebiyatı dersleri vermekte ve şehrin uzak bir yerleşim birimi olan Hilvan'da ikamet eder. Burada iken 1929 yılında Abdulvahhap Azzam isimli bir zatın evinde önemli insanların katıldığı birkaç toplantıya katılır ve bu toplantıların birinde **Hasan el-Benna** ile tanışır.⁴⁴

Mehmet Akif, Mısır'da maddi sıkıntı çeker ve moral dünyası da yıkık bir vaziyettedir. Bu sebeple Akif, bir müddet yazı çalışmalarına ara verir. Akif, araya fazla zaman koymadan 1931'de yazı hayatına yeniden başlar. Lakin eski performansından eser yoktur. İstiklal Savaşı sırasında Ankara'da ve Mısır'da kaldığı süre içinde yazdığı şiirlerin bir kısmını kitap halinde toplar ve 1933'te “GÖLGELER” ismiyle yayımlar.

⁴¹ Bir Başka Açından Kemalizm, Abdurrahman DİLİPAK, s.127-140'tan alıntı

⁴² Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmed Akif Mısır Hayatı Ve Kur'an Meali*, Şule Yayınları, 2003.

⁴³ 1 Ocak 2005'ten bu yana İKÖ başkanlığını sürdürmektedir

⁴⁴ Şengüler, Mehmed Akif Külliyyatı, X, 230-233; Düzdağ, Mehmed Akif: Mısır Hayatı ve Kur'an Meali, s. 214, Cündioğlu, Düccane, Bir Kur'an Şâiri, s. 146-161.

Mehmet Akif, 1935'te siroz hastalığına yakalanır. Önceleri hastalığını önemsemeyen. Bilahare tedavi ve hava değişimi için Lübnan'a oradan da Antakya'ya geçer. Lakin umduğu faydayı elde edemez. Hastalığı oldukça artmış, beden onu çökertmiş, bir deri bir kemik halini almıştır. Gurbet diyarlarında ölmek istemeyen Akif, 1936 Haziran'ında Türkiye'ye doğru yola çıkar. Vapur, Çanakkale'den geçerken İstanbul camilerini görünce ağlayan şairin yanında zevcesi İsmet Hanım vardı. Liman'da onu birkaç dostu ve Abbas Halim Paşa'nın kızı Emine Abbas Halim Hanımefendi karşılarlar.

Hastalığı ilerlemiş bir halde iken Türkiye'ye dönen Mehmet Akif'e o günün tek parti idarecileri sahip çıkmaz ve onunla ilgilenmezler. Hatta bazı dostları, rejim tarafından tazyik edileceği endişesiyle Akif'in gelişini gizlemek isterler. Akif'in dönüşü, basında ve entelektüel çevrede geniş yankılara yol açar.

Akif, Nişantaşı Sağlık Yurdu'na yatırılır. Karaciğeri artık iflas etmiştir, tedavisi neredeyse olanaksızdır. Bu sağlık yurdunda yirmi gün kadar kalan Akif, bilahere Abbas Halim Paşa'nın çocuklarına ait olan Mısır Apartmanı'nda kendisine tahsis edilen daireye yerleştirilir ve emrine bir hastabakıcı verilir. Birkaç hafta sonra bir çiftliğe davet edilen Akif, burada üç gün kalır ve İstanbul'a döner. Ömrünün son demlerinde dostları, sevenleri kendisini ziyaret ederler. Sevdiği hafızlar, ona dilediğince Kur'an-ı Kerim okurlar.

Doğduğu andan beri kendini Kur'an'ın nurlu ikliminde bulan Akif; çile, mücadele ve fedakârlık yolunda azim ve kararlılıkla yoğrulur. İmanla bezenmiş hayatını bu iklimin enginliğinde sürdürür. Son demlerini de bu iklimin doyumsuz güzelliği içinde geçirir. Akif, ömrünün son demlerinde kalben ferahtır; ama beden bitkin ve zayıftır. O, artık dünya hicretini tamamlamak, asıl memleket Ahiret yurduna varmak, firaktan kurtulmak ve Rabbine vasıl olmak ister. Bu isteği, 27 Aralık 1936 Pazar akşamı saat 19.45'te gerçekleşir ve Akif, 'Her nefis ölümü tadacaktır.' hakikatine teslim olup bir ömür boyu hasretini çektiği Maşuk-u Rahman'ın rahmetine kavuşur.

Ertesi gün gazeteler onun vefat haberini verirler. Hükümet, Akif'in ölümüne ilgisiz kalır. Öyle ki onun ölüm haberini duyurmaz.

Neredeyse Akif, garip bir Müslüman gibi, birkaç vefalı dostunun yardımıyla ve gayretiyle defnedilecektir. Cenaze kaldırılacağı esnada üniversiteli bir öğrenci durumu fark eder. Akif'in vefat ettiği üniversite gençliği arasında bir anda duyulur. Bi iznillah o güne kadar hiç kimseye nasib olmayan bir kalabalığın katılımıyla Akif'in cenazesi eller üstünde Edirnekapı Şehitliği'ne defnedilir.

Allah'ın rahmeti ve mağfireti- Bir ömür boyu İslam'ı doya doya yaşayan ve İslam yolunda gayreti elden bırakmayan- âlim, mütefekkir, şair Akif'in üzerine olsun!

KAYNAKÇA

- Baydar, Mustafa, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, Menteş Kitabevi, İstanbul 1968, s. 119.
- Cündioğlu, Düccane, *Bir Kur'an Şâiri*, Kapı Yayınları, İstanbul 2017, s. 146-161.
- Çantay, Hasan Basri, *Âkifnâme (Mehmed Âkif)*, Erguvan Yayınevi, İstanbul 2007.
- Dilipak, Abdurrahman, *Bir Başka Açıdan Kemalizm*, Beyan Yayınları, İstanbul 1988, s.127-140.
- Doğan, D.Mehmet DOĞAN, *Camideki Şair*, İz Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 32.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmed Akif Mısır Hayatı Ve Kur'an Meali*, Şule Yayınları, 2003.
- Efe, Adem, "Uzun Soluklu İslâmcı Bir Dergi: Sebilürreşâd", *Marife*, yıl: 8, sayı: 2, güz 2008, s. 155-178
- Ekinci, Ekrem Buğra, "Âkif'in Sultan Hamid'e husûmeti nereden geliyor?", <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-ekrem-bugra-ekinci/582629.aspx> (08.10.204 tarihli yazı), Erişim: 16.03.2020
- Ekiz, Osman Nuri(Derleyen), "Mehmet Akif Ersoy", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, Toker Yayınları, İstanbul 1988, s. 69.
- Ekiz, Osman Nuri, *Mehmet Akif ERSOY*, Toker Yayınları, İstanbul 1985, s. 33.
- Erişirgil, Mehmet Emin, *İslamcı Bir Şairin Romanı Mehmet Akif*, Ankara 1956,
- Ersoy, Emin, *Babam Mehmet Akif*, Kurtuba Kitap, Ankara 2010, s. 88
- Ersoy, Mehmet Akif, "Hala mı Boğuşmak", *Safahat*, s. 512.
- Ersoy, Mehmet Akif, *Hutbeler*(Sadeleştiiren Maruf Evren), Anadolu Yayınevi, İstanbul 1982, s. 22-23
- Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, (Haz: M. Ertugrul Düzdağ), Çağrı Yayınları, İstanbul 2005, s. 74.
- Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, , Gonca Yayınevi, İstanbul 1993, Giriş kısmı
- Eşref Edip, *Mehmet Âkif-Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1962, s.139.
- Hüsnu AKTAŞ, "İstiklal Marşı Tahrif Edilmiş", *Tevhid Dergisi*, Yıl: 1969, Sayı: 32, s. 8.
- İz, Mahir, *Yılların İzi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1975, s. 129
- Karaer, Nihat, "Mehmet Akif ve Sultan II. Abdulhamit", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2011, Sayı: 26, Sayfa: 137-144.
- Kuntay, Mithat Cemal, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986, s. 206
- Kutay, Cemal, *Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, ABM Yayınevi, 2013, s.30–31.
- Mengüşoğlu, Metin Önal, *Müstesna Şair Mehmet Akif*, Pınar Yayınları, İstanbul 2007, s. 162
- Okay, M. Orhan, *Mehmet Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, İstanbul 2000, s. 31.
- Sarı, İbrahim, *Mehmet Akif Ersoy*, Net Medya Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 46.
- Şengüler, İsmail Hakkı, *Mehmed Akif Külliyyatı*, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1990, c. X, s. 230-233;
- Tansel, Selahaddin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I. Cilt*, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. 142-143
- Yeğin Abdullah, *Osmanlıca-Türkçe Lugat*, Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.
- Yeni Rehber Ansiklopedisi, Mehmet Akif ERSOY maddesi
- Zürcher, Erik Jan, *Milli Mücadele'de İttihatçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 1987, s. 218.

